

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Barokní sakrální prostor a jeho symbolismus: Monogram
“IHS“ v českých zemích**

Monika Malkusová

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Barokní sakrální prostor a jeho symbolismus: Monogram

“IHS“ v českých zemích

Monika Malkusová

Vedoucí práce:

Mgr. Petra Hečková, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2016

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní Mgr. Petře Hečkové, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce, za cenné rady a připomínky, za trpělivost a veškerý čas, který mi věnovala.

Obsah

ÚVOD	1
1. KRISTŮV MONOGRAM	3
1.1 MONOGRAMY A OZNAČENÍ JEŽÍŠE KRISTA V KŘEŠŤANSKÉ TRADICI	4
1.2 CHRISMON XP	5
1.1 ALFA A OMEGA.....	8
1.2 DALŠÍ SYMBOLY SPOJENÉ S KRISTEM.....	10
2. KRISTŮV MONOGRAM IHS	11
2.1 IHS.....	11
2.2 BERNARDINSKÝ SYMBOL.....	13
2.3 MONOGRAM IHS JAKO ZNAK JEZUITŮ.....	14
3. BAROKNÍ ZBOŽNOST	16
3.1 UCTÍVÁNÍ SVĚTCŮ	18
4. IHS JAKO ATRIBUT SVĚTCŮ	19
4.1 BERNARDIN SIENSKÝ	19
4.2 IGNÁC Z LOYOLY	21
4.3 JAN KAPISTRÁN.....	22
5. BAROKNÍ ZOBRAZENÍ IHS V ČEKÉM PROSTŘEDÍ	23
5.1 ARCIDIECÉZE PRAŽSKÁ	24
5.1.1 Praha: Kostel sv. Ignáce	24
5.1.2 Praha: Kostel sv. Mikuláše	24
5.1.3 Praha: Kostel nejsvětějšího Salvátora	25
5.1.4 Praha: Kostel sv. Voršily	25
5.2 DIECÉZE ČESKOBUDĚJOVICKÁ.....	27
5.2.1 Březnice: Kostel sv. Františka Xaverského a Ignáce z Loyoly.....	27
5.3 DIECÉZE KRÁLOVÉHRADECKÁ.....	28
5.3.1 Chlumek u Luže: Kostel Panny Marie Pomocnice	28
5.4 DIECÉZE LITOMĚŘICKÁ	29
5.4.1 Osek: Kostel Nanebevzetí Panny Marie	29
5.5 DIECÉZE PLZEŇSKÁ	30
5.5.1 Klatovy: Kostel Neposkvrněného početí Panny Marie a sv. Ignáce.....	30
5.6 ARCIDIECÉZE OLOMOUCKÁ	31
5.6.1 Heroltice: Kostel sv. Jana Křtitele	31
5.6.2 Raškov: Kostel sv. Jana Křtitele.....	31
5.6.3 Olomouc: Kostel Panny Marie Sněžné.....	32
5.7 DIECÉZE BRNĚNSKÁ	33
5.7.1 Jihlava: Kostel sv. Ignáce z Loyoly	33
5.8 DIECÉZE OSTRAVSKO-OPAVSKÁ	34
5.8.1 Město Albrechtice: Kostel Navštívení Panny Marie.....	34
5.9 KRISTŮV MONOGRAM IHS V INTERIÉRU BAROKNÍCH SAKRÁLNÍCH STAVEB.....	35
5.9.1 Odolena Voda: Kostel sv. Klimenta	35
6. LITURGICKÉ PŘEDMĚTY S MOTIVEM IHS	37
ZÁVĚR	39
POUŽITÁ LITERATURA	41
RESUMÉ	44
OBRÁZKOVÁ PŘÍLOHA	45
SOUPIS OBRÁZKŮ	54

ÚVOD

Ve své bakalářské práci *Barokní sakrální prostor a jeho symbolismus: Monogram "IHS" v českých zemích* se budu zabývat motivem Kristova monogramu IHS v českém prostředí v období baroka. Součástí práce bude i zmapování různých typů monogramů a jiných symbolických označení Krista a jejich výskytů od počátku křesťanské výtvarné kultury po období baroka. V druhé části práce se zaměřím na konkrétní vybrané památky s monogramem IHS, které se dochovaly v české sakrální architektuře z druhé poloviny 17. století až do první poloviny 18. století.

Cílem předkládané bakalářské práce je tedy interpretovat barokní zobrazení chrismonu IHS v českém sakrálním prostředí. Práce bude založena na analýze uměleckého zobrazení různých nápisů IHS. Při práci budu vycházet především z knihy *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích* od Jiřího Mikulce. Také při psaní využiji monografie, které se zabývají náboženskou symbolikou a architekturou sakrálního prostoru, kterými jsou *Postavy, atributy, symboly* od Rulíška a *Slovník symbolů* od Beckera.

Vytvořit úplný katalog dochovaných nápisů IHS je z důvodu jejich četného výskytu a s přihlédnutím k rozsahu bakalářské práce nemožné, proto jsem postupovala výběrově. Příklady jednotlivých chrismonů budu vybírat tak, abych měla z každé diecéze minimálně jeden příklad nápisu IHS na průčelí sakrální stavby. V interiérech kostelů se monogramy IHS dochovaly v ještě větší míře než ve venkovních prostorech staveb, proto jsem jako příklad s nástěnnými malbami s nápisem IHS vybrala pouze kostel sv. Klimenta v Odolené Vodě.

V první kapitole s názvem *Kristův monogram* se budu věnovat různým typům označení a monogramů Ježíše Krista, které se používaly v celé křesťanské tradici. Podrobněji se budu zabývat Kristovým monogramem XP, protože je jedním z nejznámějších, a symboly A a Ω, protože tato řecká písmena se pro označení Krista často používala již od počátku křesťanské tradice.

Ve druhé kapitole své práce se budu zabývat *Kristovým monogramem IHS*. Nejprve se zaměřím na okolnosti jeho vzniku a uvedu také různé podoby a varianty jeho psaní. V druhé části uvedu dva příklady toho, jak byl monogram upraven a používán v trochu jiné podobě. Prvním příkladem je Bernardinský symbol, druhým je užívání monogramu IHS coby znaku jezuitů.

V kapitole *Barokní zbožnost* popíšu náboženský život v baroku a jeho hlavní aspekty a specifika. Ve stručnosti se budu také věnovat kultu a uctívání Krista a světců. Ve čtvrté kapitole se budu zabývat světci, kteří mají jako svůj osobní atribut chrismon IHS.

V nejdůležitější kapitole své práce *Barokní zobrazení IHS v českém prostředí* uvedu různá vybraná barokní znázornění monogramu IHS na našem území. Zaměřím se především na vyobrazení nápisu IHS na průčelí sakrálních staveb. V této kapitole jsem využila mnoho fotografií, jako dokladů a ukázek různých typů nápisů IHS. Obrázky a fotografie jsem vybírala z internetových stránek, nebo jsem je oskenovala z odborných monografií z důvodu jejich kvality.

V poslední kapitole krátce ukážu, že se monogram IHS v době baroka často objevoval i na předmětech, které byly spojeny s liturgickými obřady. V závěru své práce shrnu získané poznatky.

1. KRISTŮV MONOGRAM

V první kapitole se budu věnovat zmapování nejrůznějších monogramů a označení Ježíše Krista od počátku křesťanské tradice. Také se zde budu zabývat christmonem XP, který je známý též jako konstantinovský symbol a v křesťanské tradici nejznámější a nejrozšířenější. Jako druhý symbol pro označení Ježíše Krista, o kterém budu psát, jsem si vybrala řecká písmena A a Ω, protože již od raného křesťanství jsou velmi často používána, buď samostatně pro znázornění Krista nebo ve spojení s jiným znakem nebo christogramem. V poslední části kapitoly uvedu i několik dalších vybraných symbolů, jejichž znázornění odkazuje k osobě Ježíš Krista. Než se budu zabývat samotným tématem této kapitoly, tak se v krátkosti zmíním o titulu Kristus v souvislosti s jeho vznikem a používáním.

Titul Kristus vznikl z řeckého slova *Christos*, které lze přeložit jako Pomazaný, Mesiáš nebo Bohem vyvolený král. Podle křesťanské tradice je Kristus považován za Mesiáše, kterého předpověděli starozákonní proroci. V křesťanském náboženství je považován za Spasitele a Vykupitele, v jiných náboženstvích jako je židovství nebo islámu je považován za proroka.¹

Titul *Christos* je pro Ježíše používán již v novozákonních textech, především u sv. Pavla. Postupně se toto oslovení stává jakýmsi druhem příjmení a tím i součástí Ježíšova vlastního jména. On sám titul *Christos* k vyjádření své totožnosti nepoužíval. Ježíš si byl vědom svého mimořádného postavení ve vztahu vůči Bohu, o tom svědčí všechna evangelia, ale oslovení mesiánskými (výsostnými) tituly se vyhýbal, pravděpodobně kvůli dobové nábožensko-politické představě, která byla s tímto oslovením úzce ztotožněna. Oslovení Mesiáš spojovalo Ježíše, ať už přímo, nebo skrytě s nárokem na královskou hodnost a tím i s nastolením Božího království na zemi.² V Markově evangeliu, se Ježíš zeptal učedníků, za koho ho pokládají. Petr mu odpověděl, že za Mesiáše. Ježíš jim zakázal to někomu říct (Mt 8, 29-30). V době,

¹ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*, s. 120.; RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, 220-221.

²RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, 220-221.

kdy Ježíš žil, oslovení *Christos* bylo chápáno a znamenalo: „Ty jsi ten, kdo má našemu národu z Božího pověření přinést spásu. Skrz tebe zde máme dosáhnout onoho stavu, v němž můžeme v pokoji žít podle Boží vůle.“³

Pro charakteristiku Ježíše Nazaretského, jeho život a působení bylo použito mnoho dalších titulů. Prvotní církve nazývala Ježíše i dalšími tituly jako například Spasitel, Pán, syn Davidů, Syn Boží, Syn člověka, král, prorok i jinými. Množství těchto různých oslovení dokládá skutečnost, že Ježíšovu osobu a jeho poslání nelze vyjádřit jen jedním titulem. Každé oslovení zachycovalo určitý aspekt Ježíšovy osoby, který byl spojen s přímo s jeho osobou nebo činností.⁴

1.1 Monogramy a označení Ježíše Krista v křesťanské tradici

Chrismon neboli christogram je monogram Ježíše Krista v řecké nebo latinské podobě. V celé křesťanské tradici existuje velké množství zkratek, které jsou odvozeny od jména Ježíše.

Nejnámější a od doby císaře Konstantina nejpoužívanější Kristův monogram je **XP** (Obr. 1). Zkratka XP (chí-rhó) je odvozena z řecké podoby jména Kristus, která je ΧΡΙΣΤΟΣ.⁵

Známy chrismon je i **IX** (iota-chí), který se používá i ve variantě **JX**. Objevují se dvě verze toho, jak chrismonu IX mohl vzniknout. Obě dvě varianty se používaly. Mohlo se jednat o zjednodušenou umělecky ztvárněnou verzi monogramu XP,⁶ této možnosti se více věnuji v následující kapitole *Chrismon XP*. Druhou, rovněž

³ Citace je použita z díla Ryškové (RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, 220-221.), která odkazuje na dílo: LIMBECK, Evangelium podle sv. Marka, s. 105.

⁴ RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, 220.

⁵ SKRUŽNÝ, Ludvík. *Atributy vybraných biblických postav, světců a blahoslavených*, s. 71.

⁶ BECKER, Udo. *Slovník symbolů*, s. 134.

používanou variantou vzniku monogramu IX je zkrácení řeckého znění jména Iesus Christos.⁷

Oba znaky, jak **XP** tak **IX (JX)**, byly většinou znázorňované v kruhu, tím vznikl dojem kosmického a solárního symbolu. Také k nim často byla připojována písmena alfa a omega jako symbol počátku a konce nebo slunce a měsíc, které symbolizují ukřižování, při kterém došlo k zatmění slunce, a na obloze se objevil měsíc. Samotná písmena **alfa a omega** jsou také považována za symbolické znázornění jména Ježíš Krista.⁸

Ve starokřesťanské symbolice bývá chrismon IX vyjádřen **rybou**. Ryba se za symbol spojený s Ježíšem Kristem považuje, i díky svému řeckému pojmenování **ICHTHYS**, které zároveň představuje zkratku z řeckých slov Iésus CHrístos THEú Yios Sóter (Ježíš Kristus, Syn Boží, Spasitel).⁹ Ryba byla používána i jako symbol křesťanů v době jejich pronásledování.

Mezi monogramy Ježíše Krista patří i **INRI**. Tato zkratka pochází z latinského výrazu *Iesus Nasarenus Rex Iudeorum* a do češtiny bývá překládána jako Ježíš Nazaretský, král Židů.¹⁰ K méně známým a používaným chrismonům patří **TP** (teorhó), který je odvozen z řeckého *crux monogrammatica*, nebo christogram **IHXP**, který je zkratka pro *Iesum Nasarenus Christos*.¹¹ Pro tuto bakalářskou práci je nejdůležitější chrismon **IHS**, kterému je věnovaná celá samostatná kapitola.

1.2 Chrismon XP

Chrismon XP (Obr. 1), který je též známý jako konstantinovský monogram, vznikly odvozením z řeckého znění Kristova jména ΧΡΙΣΤΟΣ.

⁷ SKRUŽNÝ, Ludvík. *Atributy vybraných biblických postav, světců a blahoslavených*, s. 71.; BECKER, Udo. *Slovník symbolů*, s. 134.

⁸ BECKER, Udo. *Slovník symbolů*, s. 131-132.

⁹ ROYT, Jan. *Křesťanské ikonografii*, s. 129-130

¹⁰ SKRUŽNÝ, Ludvík. *Atributy vybraných biblických postav, světců a blahoslavených*, s. 71.

¹¹ Tamtéž, s. 71.

Zkratka XP se používala již před narozením Krista v pohanském prostředí řeckých Athén jako zkratka pro každoročně měnící se úřad nejvyššího soudce. Později se znamení používalo i pro označení dalších úředníků v Řecku, ale i v Egyptě, Malé Asii nebo Římě. Zkratka vznikla ze slova APXON, v Athénách se objevovala i varianta A.P.X.¹²

Křesťané znamení XP začali používat pro znázornění jména Krista, protože to jsou první dvě písmena z řeckého znění Kristova jména. Ve 2. století našeho letopočtu se začíná používat nová forma symbolu, kdy jsou písmena XP spojena v jedno znamení. Od 4. století je ke zkratce velmi často přidáván i symbol α a Ω (Obr. 2 a 3). To mělo několik důvodů. Jednak byla snaha řeckými písmeny alfou a omegou odlišit Kristův monogram od původního pohanského označení úředníků, pak tím chtěli vyjádřit božskou přirozenost a důstojnost Ježíše Krista. Rovněž mají vyjadřovat věčnost Ježíše Krista, která je zmiňována v Novém zákoně v textu sv. Jana: „*Já jsem alfa a omega, začátek a konec*“ (Zj 1,8). Později se používá i varianta vyobrazení, kdy je písmeno A orámováno písmenem Ω . Na konci 4. století se stalo velmi oblíbené a upřednostňované spojení christogramu se znamením kříže.¹³

Monogram XP se rychle rozšířil a s oblibou se používal v nejrůznějších uměleckých vyobrazeních na různém materiálu. Toto časté používání vedlo k zjednodušení znaku. Nakonec zůstal jen kruh rozdělený třemi průměry na šest stejných polí, uprostřed znamení bylo písmeno P nahrazeno písmenem I. Tím vzniká nová podoba monogramu XP, která se píše jako IX. Tato nová forma Kristova monogramu zároveň symbolizovala i počáteční písmena slova ICHT(C)HYS, která již první křesťané považovali za své označení. Z obou variant znamení (XP, IX) se stal nejrozšířenější symbol, který měl znázornit Krista nebo příslušnost ke křesťanské víře. Monogram se objevuje na sakrálních stavbách i osobních předmětech v celém západě. Kristův monogram se neustále vyvíjel a měnil do nejrůznějších forem. Existují podoby, kdy je znamení doplněno o A a Ω , latinský kříž, slovo ICHTHYS nebo další

¹² BECKER, Udo. *Slovník symbolů*, s.133.

¹³ Tamtéž, s. 134.

výrazy či symboly spojené s Kristem nebo křesťany. Znamení se začalo zjednodušovat tím, že se nepřímo stalo součástí kříže, tím vznikl kříž, který měl nahoře oblouček jako písmeno P. Umělci vymýšleli a vytvářeli i další podoby chrismonu, např. se objevila varianta, kdy je oblouček z písmene P nakreslen na písmeno X.¹⁴

Becker ve svém díle uvádí, že se v 7. století kvůli zdůraznění přítomnosti Ježíše Krista začíná vyskytovat nová složitá podoba znamení. Malý Kristův monogram XP je vyobrazen v druhém větším monogramu a ten je umístěn do třetího největšího. Celý symbol je obklopen dvanácti holubičkami Ducha svatého.¹⁵

- ***Zjevení XP císaři Konstantinu Velikému***

Používání iniciálu XP je úzce spojeno s legendou, která se váže k císaři Konstantinu Velikému. Konstantinovi se symbol zjevil roku 318 v noci před bitvou občanské války o Řím u Milvijského mostu. Císařova armáda potřebovala povzbuzení, protože čelila velké přesile. Křesťanský autor Lactantius píše, že se Bůh zjevil Konstantinovi v noci před bitvou, aby mu řekl, že má vojákům císařské armády upevnit na štíty Kristův monogram XP jako nebeský znak vítězství. Biskup Eusebius řecky popsal jinou verzi tohoto vidění, podle které císař i se svým vojskem spatřil kolem poledne světelný kříž nad sluncem a nápis „*V tomto znamení zvítězíš.*“ Nepřátelské vojsko v čele s Maxentiusem se rozhodlo bojovat mimo město a dalo se na ústup. Pravděpodobně se Maxentius rozhodl pro ústup, protože si byl jistý vlastní převahou, než ze strachu z Kristova monogramu na štítech císařské armády. To, že bitva u Milvijského mostu neproběhla, zvětšilo Konstantinovi šanci na vítězství. Rozhodující bitvu o Řím vyhrál Konstantin a za pomocníka v bitvě považoval křesťanského Boha.¹⁶

Kristův monogram i nápis „*V tomto znamení zvítězíš*“ se později, většinou až v pokonstantinovské době objevoval na mincích. Nápis „*V tomto znamení zvítězíš*“

¹⁴ Tamtéž, s. 134-135.

¹⁵ Tamtéž, s. 135.

¹⁶ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký*, s. 36-39.

se v latinském znění, v mírně upravené podobě, dochoval na mincích (in hoc signo victor ereris – v tomto znamení budeš vítězem). Podobná znamení jsou doložena ještě pro bitvu u Cibalae. Konstantin kvůli své politice podporoval šíření vypravování o znameních.¹⁷

- **Monogram XP v opisech Bible**

Byzantští autoři opisů Nového zákona v řečtině zkracovali ΧΡΙΣΤΟΣ většinou na první dvě řecká písmena XP nebo na první dvě a poslední, tato druhá možnost byla doplněna o tečky mezi jednotlivá písmena X.P.C. V západním prostředí se přímo latinské zkratky Kristova jména nevytvářely, používala se řecká zkratka nebo se řecká zkratka upravila tak, aby lépe latině vyhovovala, např. se nahradilo poslední řecké písmeno C nebo Σ latinským S. V 8. století se objevil i pokus o polatinštění zkratky, kdy bylo řecké písmeno P nahrazeno latinským R.¹⁸

1.1 Alfa a omega

Řecká písmena Α a Ω jsou velmi často používána jako symbol Ježíše Krista. Písmeno *alfa* je nejen první písmeno řecké abecedy, ale také jím začíná slovo arché (počátek), proto je symbolem prvopočátku v Písmu svatém i v křesťanském umění. Velmi často se *alfa* objevuje ve spojení s posledním písmenem řecké abecedy *omega*. Společně písmena vše zahrnují a uzavírají, proto symbolizují Boha, který vše objímá a Krista, který je první a poslední, počátek a konec. Ve Zjevení svatého Jana o sobě Bůh i Ježíš Kristus prohlásili: „*Já jsem Alfa a Omega, počátek a konec.*“ To, že použili o sobě stejná slova, má odkazovat na to, že oba spojuje božství, proto se symbol *alfy a omegy* objevuje vždy, když má být zdůrazněno Kristovo božství.¹⁹

¹⁷ Tamtéž, s. 36-39.

¹⁸ Tamtéž, 135.

¹⁹ STUDENÝ, Jaroslav. *Křesťanské symboly*, s. 28-30.

Symbol *alfy a omegy* je snadno přístupný a srozumitelný všem věřícím. První a poslední písmena zahrnují všechna písmena a zároveň všechna slova, která z nich lze vytvořit a všechny věci, které je možné těmito slovy nazvat. Proto mohou tato dvě písmena označovat i Boha, který nade vším vládne.²⁰

V době před císařem Konstantinem, kdy byli křesťané pronásledováni, lze symbol jen těžko hledat. Po přijetí křesťanství se však začal velmi rychle šířit. Nejprve bylo písmeno *alfa* psáno minuskulí a okolo byl vavřínový věnec, jako symbol úcty, nebo olivová větvička jako znamení pokoje. V této prvotní podobě ještě symbol nebyl ztotožňován s křesťanským prostředím, a proto ani nebyl vnímán jako znázornění Krista. Jako symbol Ježíše Krista se písmena *A a Ω* v různých obměnách začínají vyskytovat až od 4. století. O velké oblíbenosti monogramu svědčí i to, že si symbol nechali císaři razit na své mince. Dále se symbol objevuje v různých podobách na mnoha předmětech a uměleckých dílech, dochovaly se vázy, amfory, zlaté předměty na hrobech, mozaiky, sarkofágy, skuléry i další malby.²¹

V pozdější době se objevují nejrůznější podoby a formy zobrazení písmen. V jedné z možných podob tohoto znázornění se mezi alfou a omegou nalézá písmeno *M*. Znamení **AMΩ** má vyjádřit slova sv. Pavla: „Ježíš je týž včera i dnes i na věky“ (Žid 13,8). Písmena *A* znamená začátek světa, *M* (medium, medios – střed) symbolizuje střed, tedy dnes, a *omega* znamená konec světa a věčnost. Také existuje zobrazení, kdy jsou za sebou tři *A* a tři *Ω* (**AAAΩΩΩ**), to má poukázat, že symbol platí navěky, až k absolutnu. Nebo se mohou vyskytovat písmena v obráceném pořadí. Ve středověku byla obě písmena často vpisována do svatozáře Ježíše Krista, například u zobrazování Krista soudce. Začátkem druhého tisíciletí se objevují písmena na obou stranách břevna kříže, to znamená, že Kristovy přibité ruce objímají celý svět od počátku až do konce.²²

²⁰ Tamtéž, s. 28-30.

²¹ Tamtéž, s. 28-30.

²² Tamtéž, s. 28-30.

1.2 Další symboly spojené s Kristem

V celé křesťanské tradici bylo znaků a symbolů spjatých a odkazujících ke Kristu mnohem více. Pro symbolické znázornění Syna Božího se používaly nejrůznější rostliny, zvířata nebo vesmírná tělesa (slunce). Všechny tyto znaky je možné hledat v nejrůznějších podobách, vyobrazení a znázornění. V této části bych ráda zmínila několik vybraných symbolů, které se pro znázornění Ježíše často vyskytovaly.

Ve středověkém umění byl velmi často Kristus symbolizován pomocí zvířat jako jsou např. orel, pelikán krmící mláďata vlastní krví, fénix rodící se z popela připomínaje vzkříšení, lvíce křísící mláďata k životu.²³ Beránek nebo ovce odkazují na Ježíšovo vykupitelské dílo. Lilie a bílá barva symbolizují čistotu. Kříž nebo růže připomínají Kristovo utrpení. Všechny tyto znaky je možné hledat v nejrůznějších podobách, vyobrazeních a znázorněních.²⁴

²³ ROYT, Jan. *Kristus v křesťanské ikonografii*, 129-130

²⁴ STUDENÝ, Jaroslav. *Křesťanské symboly*, s. 133.

2. KRISTŮV MONOGRAM IHS

Monogram IHS (někdy se také používá ve formě JHS) je zkratka Ježíšova jména. V této kapitole se ho pokusím krátce představit a charakterizovat. Nejprve se budu zabývat monogramem IHS obecně a uvedu různé významy, které byly ve středověku i později pod zkratkou IHS viděny. V druhé části uvedu dva příklady, jak byl monogram upraven a používán v trochu jiné podobě. Prvním příkladem je Bernardinský symbol, druhým je užívání IHS jako znaku jezuitů.

2.1 IHS

Původně je zkratka IHS složena z řeckých písmen **I** (iota), **H** (eta), Σ (sigma), která byla obsažena v řecké podobě jména Ježíše, která je $I\text{H}\Sigma\text{OY}\Sigma$.²⁵ Znamení $I\text{H}\Sigma$ se začalo používat nejdříve u řeckých opisů především Nového zákona. V těchto textech se Ježíšovo jméno neustále vyskytovalo, proto si ho autoři manuskriptů zkracovali. Psali jen první a poslední písmeno, nebo první dvě nebo tři písmena, na znamení zkratky udělali nad písmeny krátkou vodorovnou čáru. Nejstarší zaznamenaná podoba zkratky, která se dochovala z doby před koncem 2. století, je $I\text{H}$. Jsou dochované i formy znaku, kdy vodorovná čárka H protíná i první písmeno I. Na počátku 3. století se ve východních rukopisech stala oblíbená zkratka IC, zatímco v západních opisech dávali autoři přednost znamení $I\text{H}\Sigma$.²⁶

Po překladu Nového zákona z řečtiny do latiny, se používala stejná metoda i pro latinskou variantu zkrácen Kristova jména. Z latinského Iesus se pro zkratku použila dvě nebo tři písmena a výsledkem byl symbol IS nebo IES.²⁷

Monogram $I\text{H}\Sigma$ se postupně vyvíjel a měnil. V 9. století se diskutovalo o nejvhodnější podobě symbolu. Nakonec se, díky návrhu biskupa Jana z Orleánsu, nahradilo řecké

²⁵ CHODURA, Radko; KLIMEŠOVÁ, Věra; KŘIŠŤAN, Alois. *Slovník pojmů sakrálního výtvarného umění*, s. 35.

²⁶ STUDENÝ, Jaroslav. *Křesťanské symboly*, s. 108-109.

²⁷ Tamtéž, s. 108-109.

písmeno sigma (Σ) latinským písmenem S. Podobně se i ve jménu Christus nahradilo řecké X latinským CH. Tím vznikla zvláštní podoba monogramu IHS, kdy první písmeno je společné pro latinu i řečtinu, druhé písmeno je řecké eta a třetí písmeno latinské.²⁸

Tvar a forma písmen trigramu *IHS* se přizpůsobovala vývoji písmen a používanému materiálu, na který byl monogram znázorňován. Nejprve se psal pouze majuskulí, od 7. století se začala objevovat i minuskulní podoba. V orientálních rukopisech se dochovalo minuskulní *ic*, v západních *ih̄s*. Zdobení písmen se také postupně měnilo a vyvíjelo podle vkusu písaře nebo podle toho, co bylo považováno za módní. Nejprve byly tahy jednotlivých písmen jednoduché a velmi prosté. Později se začala písmena zdobit nejrůznějšími prvky, které v původním smyslu mohly mít funkci pouze dekorativní, ale později byly považovány za podstatné a neodmyslitelně spjaté pro celý monogram, a proto se při každém novém znázornění zopakovaly.²⁹

V 16. století se všechna tři písmena navzájem spojila a proplétala do jednoho znamení. V 17. století vznikla podoba monogramu *IHS*, která byla doplněna o latinský kříž, který protínal uprostřed písmeno H. Kříž uprostřed znaku vznikl z původní vodorovné čárky nad symbolem *IHS*, která naznačovala, že se jedná o zkratku. Tato vodorovná čára se postupně zkracovala a nejdříve byla propojena se svislou čárkou malého písmena h, později vznikla samostatná vodorovná čárka a tím se vytvořil kříž, který byl umístěn uprostřed symbolu.³⁰

Monogram *IHS* byl pro symbolické znázornění Ježíš Krista velmi často používán na nejrůznějších místech, jakými jsou třeba fresky, oltární obrazy, kostelní okna nebo zdi, portály. Setkáváme se s ním i na pečetích měst, kde bývá umístěn uprostřed zářivého slunce a má symbolizovat, že Ježíšovo učení je nejlepším základem pro uspořádání lidské společnosti.³¹

²⁸ Tamtéž, s. 109.

²⁹ Tamtéž, s. 109.

³⁰ Tamtéž, s. 109.

³¹ Tamtéž, s. 109.

- **Podoby významů IHS**

Ve středověku byla latina považovaná za liturgický jazyk katolické církve, proto postupem času začalo být i prostřední řecké písmeno eta považováno za latinské písmeno H. Z tohoto důvodu se ve středověku začaly objevovat nejrůznější latinské významy pro původní zkratku Kristova monogramu IHS. První z možných výkladů je *Jesus Hominum Salvator* (Ježíš Spasitel lidí). Zkratka mohla být vysvětlována ve smyslu *In Hoc Signo* (v tomto znamení). Tento výklad symbolizoval a odkazoval na nápis „v tomto znamení zvítězíš,“ který se zjevil na obloze císaři Konstantinu Velikému před bitvou u Milvijského mostu. Jezuité monogram IHS vykládali jako *Jesum Habemus Socium* (v Ježíši máme spojence, Ježíše máme za druhá) nebo *Jesu Humilid societas* (Ježíšova pokorná družina). Jezuité si upravený monogram IHS zvolili za znak svého řádu. Protestanti, kteří se pokoušeli o návrat k původní řecké verzi zkratky (I-iota, H-eta, S-sigma) vytvořili nový výklad zkratky *Iesous Hémón Sóter* (Ježíš, náš Spasitel), které je ale totožný s latinskou verzí. Objevily se i další možnosti jak zkratku IHS vyložit: *Jesus Homo Sanctus* (Ježíš svatý člověk), *Jesus Hostia Sanctissima* (Ježíš, nejsvětější oběť), *In Hoc Salus* (V tomto spása) nebo *Iesus Hyos Sóter* (Ježíš-Syn-Spasitel). Existuje i německé interpretace zkratky, které zní *Jesus Heiland der Sünder* (Ježíš, Spasitel hříšníků) nebo *Jesus, Heiland, Seligmacher* (Ježíš, Vykupitel, Spasitel). Český výklad IHS je *Ježíš, Hříšných Spasitel*.³²

2.2 Bernardinský symbol

Na přelomu 14. a 15. století zavedl Bernard Sienský v Itálii nový kult uctívání Kristova jména, ke kterému namaloval tabulku se symbolickým znázorněním Kristova

³² BECKER, Udo. *Slovník symbolů*, str. 98.; RULÍŠEK, Hynek. *Postavy, atributy, symboly: slovník křesťanské ikonografie*; STUDENÝ, Jaroslav. *Křesťanské symboly*. s.109; CHODURA, Radko; KLIMEŠOVÁ, Věra; KŘIŠŤAN, Alois. *Slovník pojmů sakrálního výtvarného umění*, s. 35.; HEROLD, Miroslav. Jezuitský znak IHS. In: *Česká provincie Tovaryšstva Ježíšova* [online]. [cit. 26.2.2016]. Dostupné z: <http://www.jesuit.cz/ihs.php>.

jména (Obr. 7). Světec tento nový symbol vytvořil, aby byla prohloubena úcta ke jménu Ježíše Krista.³³

Bernardinský symbol (Obr. 4) je velmi podobný a často i mylně ztotožňován s monogramem IHS. Bernardinský symbol se skládá ze tří minuskulních písmen YHS, které jsou umístěny uprostřed zlatého slunce s dvanácti dlouhými paprsky a početnými menšími paprsky. Po obvodu celého symbolu je biblický nápis: *In nomine Jesu omne genu flectatur coelestium, terrestrium et infernorum* (Fil. 2,10), v překladu z Kralické bible to znamená: *Aby ve jménu Ježíše každé koleno klečelo, těch, kteříš jsou na zemi, i těch, kteříš jsou pod zemí.* Slunce a jeho záře má patřit k tomu, kdo řekl: „*Já jsem světlo světa.*“ Dvanáct delších slunečních paprsků symbolizuje dvanáct článků víry, které do světa rozšířilo dvanáct apoštolů. Emblém má modrou barvu, která je barvou víry. Přeškrtnutí horní přetažnice prostředního písmene „h“ má podle některých výkladů připomínat úctu ke Kristovu kříži.³⁴

Z počátku se tento nový kult svatého jména setkal s odporem mnoha teologů, především z řad dominikánů a humanistů. Uctívání jména Ježíš prostřednictvím pouhé tabule bylo považováno za magickou praxi, hebrejskou a husitskou deviaci nebo dokonce za znamení Antikrista. Bernardin Sienský byl za uctívání emblému Ježíše Krista obviněn z kacířství. Až roku 1530 papež Klement VII. povolil františkánům svátek Sancti Nominis Jesus, který byl spojen s uctíváním jména Ježíše. Roku 1721 se svátek Nejsvětějšího jména stal univerzálním svátkem pro celou církev.³⁵

2.3 Monogram IHS jako znak jezuitů

Ježíšův monogram IHS vybral Ignác z Loyoly jako znak a symbol Tovaryšstva Ježíšova (Obr. 5). Jezuité k podobě svého znaku IHS použili několik již známých a běžně používaných prvků Kristova monogramu, ale přidali i zcela nové, dosud

³³ HLUBIL, Ivo. *Bernardinské symboly jména Ježíše v českých zemích šířené Janem Kapistárem*, s. 223-224.

³⁴ Tamtéž, s. 223-224.

³⁵ Tamtéž, s. 223-224.

nepoužité části. Z již běžně používaných prvků byl použit vyrůstající kříž z prostředku řeckého písmene H. Nově byl symbol obohacen o tři hřeby z Kristova kříže. Hřeby bývají ve spodní části nápisu a symbolizují řádové sliby chudoby, čistoty a poslušnosti. Někdy je k vidění i varianta, kdy jsou hřeby zabodnuty do Ježíšova srdce. Na pečeti sv. Ignáce, kterou používal jako generální představitel řádu, je pod Kristovým monogramem znázorněn měsíc mezi dvěma šesticípými hvězdami. Celý znak je vložen do paprscité svatozáře.³⁶

³⁶ HEROLD, Miroslav. Jezuitský znak IHS. In: *Česká provincie Tovaryšstva Ježíšova* [online]. [cit. 26.2.2016]. Dostupné z: <http://www.jesuit.cz/ihs.php>.

3. BAROKNÍ ZBOŽNOST

Monogramy Krista byly důležitou součástí barokní zbožnosti. Jako jednoduché obrazové symboly byly všeobecně viditelné nejen v kostelních interiérech, ale i na exteriérech staveb nebo sochách.

Barokní zbožnost je termín, který se běžně užívá pro katolíky, kteří žili ve střední Evropě ve druhé polovině 17. století až v první polovině 18. století. V českých zemích toto období do značné míry splývá s obdobím pobělohorským, kdy se jediným legálním náboženským vyznáním stalo křesťanství.³⁷

Výrazem *barokní zbožnost* se většinou myslí kolektivní zbožnost, kterou lze poměrně dobře z dochovaných pramenů popsat. Individuální zbožnost jedinců lze jen těžko charakterizovat. I když existují prameny, které dávají návody a předpisy, jak by se zbožný křesťan měl chovat, tak neposkytují informace, zda se tak lidé skutečně chovali. Nelze vycházet ani z pramenů osobní povahy jako jsou deníky, korespondence nebo autobiografie, protože je autor psal buď přímo pro někoho jiného, nebo předpokládal, že si je někdo jiný může přečíst.³⁸ Navíc po nucené rekatolizaci lze skutečnou hloubku a povahu katolické víry u jednotlivých osob jen těžko určit. V prvních desetiletích od katolické víry odpadlo mnoho osob ve chvílích, kdy povolil nátlak ze stran státu nebo církve. Rovněž se můžeme setkat s duchovními, kteří rozdávali věřícím potvrzení o zpovědi za úplatek, ať už finanční nebo naturální. Úspěch rekatolizace nastal až s generační proměnou obyvatel. Protestanti, kteří žili v době bitvy na Bílé hoře, se nemohli tak snadno smířit a přijmout katolickou víru, jako jejich děti, které jiné vyznání nepoznaly.³⁹

Náboženský život se kromě kostelů odehrával i na mnoho dalších místech. Modlitby a křesťanské obřady se konaly nejen ve veřejných prostorech, jako jsou náměstí, ulice města nebo poutní místa, ale i soukromých svatyních, jako byly

³⁷ MIKULEC, Jiří. *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, s. 11-12.

³⁸ Tamtéž, s. 22-24.

³⁹ Tamtéž, s. 11.

zámecké kaple, do kterých měl přístup jen majitel zámku, jeho rodina a hosté. Ve vesnických chalupách mívali věřící v rohu místnosti obrázky světce nebo kříž. Toto místo se nazývalo svatý kout a celá rodina se zde scházela k modlitbě před jídlem.⁴⁰

Pro barokní zbožnost je typické smyslové vnímání, pro věřící bylo důležité spatřit předmět úcty na vlastní oči nebo se ho přímo dotknout, proto jsou nezbytnou součástí výzdoby barokního prostoru sochy, obrazy, mozaiky a další architektonické prvky.⁴¹

S potřebou smyslově vnímat víru souvisí mnoho posvěcených předmětů, které měly věřícího ochraňovat před zlem a nemocí nebo mu jinak pomáhat. K těmto předmětům patřily růžence, medaile, medailonky, obrázky svatých i mnoho dalších. Velmi výrazně se uplatňovaly **svaté relikvie**, což jsou ostatky svatých, části jejich těl, ale také předměty spojené s životem a činností Krista, Panny Marie nebo svatých. Mezi tyto předměty patřil také **agnusek**. To byl vosk, který byl posvěcený papežem a dovezen přímo z Říma. Agnusek se vkládal do kovového nebo dřevěného přívěsku a měl svého majitele ochránit před pohromami a přinést mu štěstí. Z poutních míst si věřící často přiváželi do svých domovů **svatý prach**. Byl to prach smetený z podlahy a lidé ho vnímali jako relikvii a přímého nositele svátostného znamení. **Škapulíř** byla posvěcená část oděvu, která svému majiteli umožňovala vyhnout se očistnému trápení po smrti.⁴²

V období baroka vzniklo velké množství nových forem rituálů a kultů, např. žehnání polí, plodin nebo domovů. Tyto rituály většinou nebyly univerzálně platné pro celé naše území, nýbrž se lišily na lokální a regionální úrovni. V této době se objevují i nové formy zbožnosti, která se projevuje uctíváním především Krista, Panny Marie a světců.⁴³

⁴⁰ Tamtéž, s. 95 -97.

⁴¹ Tamtéž, s. 31-33.

⁴² Tamtéž, s. 118-131.

⁴³ Tamtéž, s. 11-30.

3.1 Uctívání světců

Úcta Kristu a Panně Marii byla prokazována již na přelomu 13. a 14. století, kdy vznikl nový typ zobrazení, který sloužil k prohloubení vnitřnějšího a emotivnějšího prožívání utrpení Panny Marie a Krista. Tyto tzv. devoční obrazy a sochy měly nejrůznější tematiku, například na nich byly k vidění Piety, Ukřížování nebo Navštívení Panny Marie.⁴⁴

Prosby a modlitby věřících svěřovaly nejen k Bohu, ale právě i k světcům, proto se v baroku uctívání svatých stalo velmi oblíbené. Významnou součástí barokního uctívání jsou ostatky svatých nebo další předměty, kterých se nějaký světec či Kristus dotýkal, nebo předměty, které byly přímo spojeny s činností světců. Katolický kult doby baroka byl hierarchicky členěn. Nejvýše se nalézal Bůh ve třech osobách. Významné postavení měli kromě Panny Marie i andělé. Níže byli postaveni jednotliví světci a světice.⁴⁵

Úcta byla prokazována rozsáhlé skupině světců z celé křesťanské tradice. Svatí byli považováni za ochránce před nemocemi, hladomorem, přírodními katastrofami. Věřící také spojovali určitá řemesla s konkrétními světci, jejichž život nějakým způsobem souvisel s daným řemeslem. Svatí byli pomocníci v zemědělství, chránili úrodu před nepříznivým počasím. Z těchto důvodů byly v mnoha barokních městech stavěny sochy světců na přímlovu za obyvatele města.⁴⁶

Barokní zbožnost byla za svou povrchnost a neupřímnost rozsáhle kritizována už v období osvícenství. Tato kritika nebyla objektivní, protože celé osvícenství se snaží, co nejvíce distancovat od předchozího období a staví zbožnost na úplně jiných hodnotách, které vycházejí z vlády „rozumu.“⁴⁷

⁴⁴ ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, s. 9.

⁴⁵ Tamtéž, s. 31-33.

⁴⁶ MIKULEC, Jiří. *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, s. 69-76.

⁴⁷ Tamtéž, s. 26.

4. IHS JAKO ATRIBUT SVĚTCŮ

V této kapitole bych se ráda věnovala světcům, kteří mají jako atribut Kristův monogram IHS. Pfleiderer a Skružný uvádí ve svých dílech některé svaté, kteří bývají s tímto atributem vyobrazeni. Chrismon IHS se objevuje i u **sv. Vincence Ferrera**, kde je nápis umístěn ve slunci nebo medailonu. **Sv. Ignác z Antiochie** mívá někdy zlatý nápis Ježíš nebo IHS na svém srdci. Podobně je to i u **sv. Ansana**, který někdy bývá vyobrazen s monomem IHS na srdci.⁴⁸ Mezi světce s tímto atributem patří i německý jezuita **Petr Kanisius**, polský jezuita **Stanislav Kostka** (Obr. 6) nebo františkánský kněz a potulný kazatel **Jakub z Marchia**. Ze světic do této skupiny patří španělská reformátorka řádu bosých karmelitek **Terezie z Avily**.⁴⁹ Atribut IHS bývá velmi často znázorněn i u světců z řad jezuitského řádu, protože tento nápis je součástí jejich řádového znaku.

V následujícím textu bych ráda zmínila sv. Bernardina Sienského, Ignáce z Loyoly, Jana Kapistrána, u kterých se atribut IHS vyskytuje nejčastěji. Kristův monogram IHS může být výtvarně zachycen i u jiných světců.

4.1 Bernardin Sienský

*1380 Massa Marittima; +1444 L`Aquila, Itálie⁵⁰

Sv. Bernardin pocházel ze šlechtické rodiny v Itálii. Studoval právo v Sieně, po vypuknutí moru roku 1397 zanechal studia a začal pečovat o nemocné. Roku 1404 vstoupil do františkánského řádu, kde byl o dva roky později vysvěcen na kněze. Odmítl stát se biskupem ve třech městech, která mu byla nabízena. Chodil od města k městu a kázal pokání a obrácení se. Během promluvy k věřícím mívával v rukou tabulku s nápisem IHS. Tabulku si sám vyrobil a měla být výrazem úcty k jménu

⁴⁸ PFLEIDERER, Rudolf a MATĚJŮ, Jitka. *Atributy světců*, s. 33.

⁴⁹ SKRUŽNÝ, Ludvík. *Atributy vybraných biblických postav, světců a blahoslavených*, s. 33.

⁵⁰ Rulišek, Hynek. *Postavy, atributy, symboly: slovník křesťanské ikonografie*.

Ježíše. Právě pro zavedení a hlásání nové a zvláštní úcty ke jménu Ježíš, byl sv. Bernardin kritizován, především dominikány, a považován za heretika a pohana. Dokonce byl obviněn z kacířství a šíření bludu. Bernardin během svých cest po celé Itálii, žil asketicky a v chudobě. Zastával striktní řeholní život, proto se pokusil obnovit kázeň ve františkánské řeholi. V letech 1428-1442 se stal generálním vikářem reformované větve františkánů, která se nazývala františkáni observanti nebo též bernardini (OFMbs.).⁵¹

Na uměleckých dílech bývá Bernardin Sienský zachycen jako františkán s vyhublým obličejem. V jedné ruce obvykle drží kotouč nebo tabulku s paprsky a písmeny IHS uprostřed. V druhé ruce nese kříž nebo knihu. Dalšími atributy sv. Bernardina jsou tři mitry, tři berle nebo hory, které symbolizují tři odmítnutá biskupství. Také bývá zobrazován, jak káže lidu, v ruce při tom drží tabulku s písmeny IHS nebo jako mladší šlechtic klečící před viděním Panny Marie nad branou měst. Sv. Bernardin je patronem tkalců, Sieny, plicních a hrudních nemocí.⁵²

Na obrazu (Obr. 7), od barokního malíře Marttia Preti, je sv. Bernardin během kázání s tabulkou s nápisem IHS.⁵³ Na druhé ukázce (Obr. 8) je sv. Bernardin společně s Janem Kapistránem.

⁵¹ REMEŠOVÁ, Věra. *Ikonografie a atributy svatých*, s. 15.; Rulišek, Hynek. *Postavy, atributy, symboly: slovník křesťanské ikonografie*.

⁵² REMEŠOVÁ, Věra. *Ikonografie a atributy svatých*, s. 15.; Rulišek, Hynek. *Postavy, atributy, symboly: slovník křesťanské ikonografie*.

⁵³ Święci Pańscy [online]. [Cit. 16.3.2016]. Dostupné z WWW: <http://martyrologium.blogspot.cz/2010/05/sw-bernardyn-ze-sieny.html>

4.2 Ignác z Loyoly

*1491 Loyola, Španělsko; +1556 Řím, Itálie⁵⁴

Zakladatel jezuitů se narodil do šlechtické rodiny v severním Španělsku. V mládí neměl o život v řádu zájem. Ke změně myšlení došel roku 1521, kdy byl těžce raněn při obraně města Pampelony. Během dlouhého léčení začal číst životopisy světců a texty o životě Ježíše, které změnily jeho dosavadní světské smýšlení. Strávil jedenáct měsíců jako poustevník v jeskyni. Ignác začal studovat filozofii a teologii v Barceloně, Salamance a Paříži. Sv. Ignác je autorem známého díla *Duchovní cvičení*, které sepsal na základě své duchovních zkušeností, kterou získal během poustevnického života v jeskyni. Roku 1537 založil společně s šesti druhy jezuitský řád, který měl především šířit evangelium. O tři roky později byl řád schválen papežem a sv. Ignác se stal prvním generálním představeným.⁵⁵

Sv. Ignác bývá ztvárněn v řádovém oděvu jezuitů nebo mešním rouchem a biretem. Jako jeden z hlavních atributů má monogram IHS, který bývá znázorněn na jeho prsou, nad ním ve svatozáři nebo na okrouhlé řádové pečeti. Dále u sebe mívá hořící srdce se třemi hřebíky, kříž a knihu s řádovým heslem jezuitů AMDG nebo OAMDG. Řádové heslo pochází z latinské zkratky (*omnia*) *ad maiorem Dei Gloriam*, což v překladu znamená *k větší slávě Boží*. Občas bývá zachycen v boji s drakem nebo ďáblem, to má symbolizovat porážení hereze. Na jezuitských kostelech bývá někdy k vidění sv. Ignác v mandorle.⁵⁶ Ignác z Loyoly byl ve středověku velmi oblíbený světec, proto existuje i mnoho dalších jeho uměleckých ztvárnění, kde je znázorněn i s jinými symboly a atributy, které charakterizují jeho život.

⁵⁴ Rulišek, Hynek. *Postavy, atributy, symboly: slovník křesťanské ikonografie*

⁵⁵ REMEŠOVÁ, Věra. *Ikonografie a atributy svatých*, s. 27; Rulišek, Hynek. *Postavy, atributy, symboly: slovník křesťanské ikonografie*

⁵⁶ REMEŠOVÁ, Věra. *Ikonografie a atributy svatých*, s. 27; Rulišek, Hynek. *Postavy, atributy, symboly: slovník křesťanské ikonografie*

4.3 Jan Kapistrán

*1386 Capestrano, Itálie; +1456 Ilok u Dunaje, Maďarsko⁵⁷

Jan Kapistrán vystudoval práva v Perugii a pracoval jako soudce. Během revoluce byl vězněn. Po propuštění se dohodl se svou manželkou a roku 1416 vstoupil do františkánského řádu observantů, kde se stal žákem sv. Bernardina Sienského. Kázal téměř v celé Evropě, působil i na Moravě a v pohraničních oblastech Čech. Do Prahy měl zakázaný vstup. Někdy je nazýván „apoštolem Evropy.“ Zúčastnil se křížáckého tažení proti Turkům. Na našem území se zasloužil o šíření bernardinského symbolu, který vytvořil Bernardin Sienský. Bernardinský symbol slouží k prohloubení úcty k jménu Ježíše a skládá se ze tří minuskulních písmen – YHS, které jsou umístěny uprostřed zlatého slunce. Díky tomu, že Jan Kapistrán tento symbol hlásal a rozšiřoval mezi věřící, s ním bývá i často znázorněn.⁵⁸

Jan Kapistrán bývá znázorňován jako františkán s křížem v ruce, válečnými trofejemi a Turkem u nohou. Dalším jeho atributem je monstrance nebo kotouč s paprsky a monogramem IHS. Z úst mu mohou vycházet slova: Jesus, Jesus. Jan Kapistrán odmítl biskupský úřad, což je v některých případech symbolicky znázorněno pomocí dvou biskupských miter.⁵⁹

Do své práce jsem vybrala ukázkou, kde je Jan Kapistrán na obraze společně se sv. Bernardinem (Obr. 8). Jan Kapistrán je na levé straně díla, sv. Bernardin drží tabulku s jezuitským znakem. Obraz vytvořil malíř Alonso Cano.⁶⁰

⁵⁷ Rulišek, Hynek. *Postavy, atributy, symboly: slovník křesťanské ikonografie*

⁵⁸ REMEŠOVÁ, Věra. *Ikonografie a atributy svatých*, s. 30.; HLOBIL, Ivo. *Bernardinské symboly jména Ježíše v českých zemích šířené Janem Kapistárem*.

⁵⁹ REMEŠOVÁ, Věra. *Ikonografie a atributy svatých*, s. 30., Rulišek, Hynek. *Postavy, atributy, symboly: slovník křesťanské ikonografie*.

⁶⁰ Święci Pańscy [online]. [Cit. 16.3.2016]. Dostupné z WWW: <http://martyrologium.blogspot.cz/2010/05/sw-bernardyn-ze-sieny.html>

5. BAROKNÍ ZOBRAZENÍ IHS V ČEKÉM PROSTŘEDÍ

V nejdůležitější části své bakalářské práce se budu věnovat různým vyobrazení monogramu IHS v českém barokním sakrálním prostoru. V této kapitole krátce představím několik barokních kostelů a zmapuji jejich vybraná zobrazení Kristova monogramu IHS, která se nachází ve venkovním prostoru stavby. Sakrální budovy jsem vybírala tak, abych z každé diecéze měla alespoň jeden příklad barokního nápisu IHS. Výskyt monogramu IHS je velmi častý, proto ani nebylo možné vytvořit úplný katalog těchto symbolů a bylo nutné postupovat výběrově. Kostely jsou uváděny podle diecézí a jsou řazeny abecedně podle světců, kteří jsou jejich patroni.

Nápis IHS se nachází v různých venkovních i vnitřních prostorech sakrálních staveb. Ve **venkovních** prostorech se christogram IHS nejčastěji objevuje v průčelí kostela ve štítu nebo nad vstupním portálem.

- *Jezuitské kostely*

Než se budu věnovat samotnému tématu této kapitoly bakalářské práce, tak bych ráda zvlášť zmínila jezuitské kostely, protože téměř všechny barokní kostely, které byly postaveny pro tento řád, mají ve štítu svého průčelí velký znak Tovaryšstva Ježíšova, jehož součástí je Kristův monogram IHS. Znak jezuitů se skládá z nápisu IHS. Prostředek písmene H je protnutý latinským křížem a pod nápisem jsou tři hřeby. V některých případech jsou hřeby umístěny do srdce, tato varianta jezuitského znaku je k vidění například v Klatovech v kostele Neposkvrněného početí Panny Marie a sv. Ignáce. Celý znak je obvykle vložen do dekorativního štukovaného rámu. Celý nápis je většinou pozlacený a v některých případech z něj vycházejí zlaté sluneční paprsky.

5.1 Arcidiecéze pražská

Jako příklady kostelů z arcidiecéze pražské, kde se nachází chrismon IHS na průčelí, jsem si vybrala **kostel sv. Ignáce**, **kostel sv. Mikuláš** na Malé Straně, **kostel nejsvětějšího Salvátora** a **kostel sv. Voršily**.

5.1.1 Praha: Kostel sv. Ignáce

Jezuitský kostel sv. Ignáce (Obr. 9) se nachází v Praze na Karlově náměstí. Budování kolejí a noviciátu bylo zahájeno již roku 1656. Stavba kostela začala roku 1665. Architektem chrámu i kolejí byl Carlo Lurago. Interiér obou staveb projektoval Martin Reiner. Práce na stavbě pokračovaly i po vysvěcení kostela, které proběhlo roku 1678. Roku 1687 byla dostavěna nová zvonice, kterou navrhl Pavel Ignác Bayer. Další části kostela byly postupně dodělávány. Stavbu nedokončeného areálu ukončilo až zrušení jezuitského řádu. Roku 1779 byla kolej přestavěna na nemocnici.⁶¹

- *Kristův monogram IHS*

Na průčelí kostela se nachází velký znak Tovaryšstva Ježíšova (Obr. 10), kterým je nápis IHS doplněný o kříž uprostřed písmene H a tři hřeby ve spodní části nápisu. Celý znak je pozlacený a umístěn do štukovaného dekorativního rámu, který je v podobě čtyřlístové kartuše zdobené rolwerkovými motivy a nesen dvojicí okřídlených andělů. Rám je z každé strany podepřen menším puttem.

5.1.2 Praha: Kostel sv. Mikuláše

Kostel sv. Mikuláše (Obr. 11) se nachází na Malé Straně v Praze. Dnešní kostel nechali postavit jezuité v místě, kde se nacházel gotický kostel sv. Mikuláše. Přestavba kostela začala roku 1702 pod vedením Kryštofa Dientzenhofera. V letech 1711-1737 byla stavba přerušena, po jejím obnovení se architektem stavby stal Kilián Ignác

⁶¹ KOTALÍK, Jiří. *Deset století architektury 4. Architektura barokní*, s. 65.

Dietzenhofer. Od doby zrušení jezuitského řádu slouží stavba až do dnešní doby jako farní kostel.⁶²

- *Kristův monogram IHS*

Nápis IHS (Obr. 12), který je součástí jezuitského znaku, se nachází v dekorativním rámu na samotném vrcholu v průčelí kostela. Nápis IHS, latinský kříž v polovině písmene H i tři hřeby ve spodní části jsou zlaté. Celý symbol je doplněn o zlaté paprsky, které z nápisu IHS vyzařují vždy po třech paprscích do čtyř stran.

5.1.3 Praha: Kostel nejsvětějšího Salvátora

Kostel nejsvětějšího Salvátora (Obr. 13) je součástí největšího areálu jezuitských kolejí na našem území, který se nazývá Klementinum. Průčelí kostela vzniklo pod vedením architekta Carla Luraga. Jeho pomocník a spolupracovník byl štukatér G. B. Cometta a sochař J. J. Bendl.⁶³

- *Kristův monogram IHS*

Znak jezuitského řádu s nápisem IHS (Obr. 14) se nachází ve štítu na průčelí kostel sv. Salvátora. Nápis IHS je vložen do dekorativního rámu kartuše lemované rozvilinami a rolwerkem. Symbol je v barvě omítky, bez pozlacení jako tomu bylo v případě předešlých jezuitských kostelů.

5.1.4 Praha: Kostel sv. Voršily

Kostel sv. Voršily (Obr. 15) s konventem řádu voršilek je v Praze na Národní třídě. V roce 1658 byla zahájena stavba konventu na půdoryse latinského kříže. Kostel byl stavěn v letech 1699-1702 podle návrhu architekta Marcantonia Canevala. Práce

⁶² Tamtéž, s. 76-77.

⁶³ Tamtéž, s. 64.

na interiérové freskové, sochařské i další výzdobě chrámu pokračovala i po jeho vysvěcení, které proběhlo roku 1704.⁶⁴

- *Kristův monogram IHS*

Znak jezuitského řádu se nachází ve střední části průčelí kostela (Obr. 16). Zlatý nápis IHS je doplněný o tři hřeby ve spodní části a latinský kříž uprostřed písmene H. Celý monogram se nachází ve čtyřlístém poli uprostřed bílého dekorativního rámu lemovaného úponky a s mušlovým ornamentem na vrcholu.

⁶⁴ Tamtéž, s. 74.

5.2 Diecéze českobudějovická

Z diecéze českobudějovické jsem si zvolila jako příklad sakrální stavby s nápisem IHS, **kostel sv. Františka Xaverského a Ignáce z Loyoly**, který se nachází v okrese Příbram ve městě Březnice.

5.2.1 Březnice: Kostel sv. Františka Xaverského a Ignáce z Loyoly

Raně barokní jezuitský kostel sv. Františka a Ignáce (Obr. 17) se nachází na náměstí v Březnici. Kostel založil Přibík Jeníšek z Újezda. Architektem stavby, která probíhala v letech 1642-1650, byl Carlo Lurago. Kostel je jednolodní s bočními kaplemi, presbytář je trojboce zakončen. Západní průčelí má dvě hranolovité věže. Na jižní straně je chrám propojen s čtyřkřídlou jezuitskou kolejí.⁶⁵

- *Kristův monogram IHS*

Jezuitský znak (Obr. 18) je vyobrazen na štítu na průčelí kostela v Březnici. Monogram IHS je umístěn do oválného dekorativního válce.

⁶⁵ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech. 1, A-J*, s. 136.; KOTALÍK, Jiří. *Deset století architektury 4. Architektura barokní*, s. 118.

5.3 Diecéze královéhradecká

Z diecéze královéhradecké jsem vybrala jako příklad sakrální stavby s monogramem IHS **kostel Panny Marie Pomocnice**, který je postaven na Chlumku u Luže.

5.3.1 Chlumeck u Luže: Kostel Panny Marie Pomocnice

V letech 1667-1669 nechala Marie Maxmiliána Eva Hieserlová z Chodu a Košumberka na místě dnešního poutního kostela Panny Marie Pomocnice (Obr. 19) vybudovat mariánskou kapli, která byla zbořena kolem roku 1690. Roku 1669 pozvala na Chlumeck jezuitu. V letech 1678-1682 proběhla stavba jezuitské rezidence a sídla pro Marii Maxmiliánu, které nakonec sama majitelka darovala Tovaryšstvu Ježíšovu. Stavba kostela se uskutečnila v letech 1690-1695 podle architektonického návrhu Pavla Ignáce Bayera. Po zrušení řádu jezuitů se chrám stal farním kostelem.⁶⁶

V dvojvěžovém průčelí kostela se nachází sloupový portál s erbem Marie Maxmiliány Hieserolové. Sochy světců patří sv. Josefovi a Jáchymovi.⁶⁷

- *Kristův monogram IHS*

Na kostele Panny Marie Pomocnice je monogram IHS (Obr. 20) umístěn na průčelí ve štítu. Zlatý nápis IHS má protnuté prostřední písmeno H křížem. Okolo nápisu je kruh, z kterého vyzařují zlaté parsy. Celý symbol se nachází v bílém oválu, který je zlatě orámován a je nesen dvěma bílými putty.

⁶⁶ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech*. 2, K-O, s. 332.

⁶⁷ Tamtéž, s. 332.

5.4 Diecéze litoměřická

V diecézi litoměřické je monogram IHS znázorněn například na **kostele Nanebevzetí Panny Marie** v Oseku.

5.4.1 Osek: Kostel Nanebevzetí Panny Marie

Kostel Nanebevzetí Panny Marie (Obr. 21 a 22) je součástí cisterciáckého kláštera v Oseku. Kostel byl původně románský, jeho stavba byla dokončena kolem roku 1220. Během husitských válek byl chrám značně poničen. V letech 1712-1718 byl kostel pod vedením architekta Oktaviána Broggia barokně opraven. Roku 1948 byla v Oseku zrušena cisterciácká komunita. Prostory kláštera sloužily nejprve jako internační tábor pro řeholníky, později jako charitní dům řeholnic. V roce 1991 byl celý areál navrácen cisterciákům.⁶⁸

- *Kristův monogram IHS*

Na kostele Nanebevzetí Panny Marie je umělecky ztvárněn minuskulní Kristův monogram IHS (Obr. 23). Jednotlivá písmena chrismonu jsou zlatá a jsou umístěna do dekorativního rámu.

⁶⁸ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech*. 2, K-O, s. 545; KOTALÍK, Jiří. *Deset století architektury 4. Architektura barokní*, s. 206.

5.5 Diecéze plzeňská

Klatovský kostel **Neposkvrněného početí Panny Marie a sv. Ignáce** z diecéze plzeňské má na svém průčelí dokonce dva nápisy IHS.

5.5.1 Klatovy: *Kostel Neposkvrněného početí Panny Marie a sv. Ignáce*

Jezuitský kostel (Obr. 24) se nachází na náměstí Míru v Klatovech. Jezuité do Klatov přišli roku 1636, kostel a seminář začali stavět až o dvacet let později roku 1656. Prvním architektem stavby se stal pražský stavitel Carlo Lurago. Roku 1560 byla stavba z důvodu nedostatku financí zastavena. Roku 1666 se práce opět rozběhly, tentokrát řídil stavbu chrámu architekt Giovanni Domenico Orsi. Pod jeho vedením byl kostel roku 1679 dokončen a vysvěcen. Současně se stavbou chrámu probíhalo i budování kolejí a semináře.⁶⁹ Dnes kostel spravuje Římskokatolická farnost v Klatovech.

- *Monogram IHS*

Klatovský kostel má na svém průčelí hned dva jezuitské znaky IHS, a to na štítu (Obr. 25) a ve vstupním portálu (Obr. 26 a 27). Ve štítu je symbol IHS doplněn o latinský kříž, který protíná písmeno H, a ve spodní části jsou přidány tři hřeby, které jsou vraženy to Kristova srdce. Celý symbol je doplněn o dekorativní prvky. Písmena IHS v bílé omítce upoutají pozornost, díky tomu, že jsou pozlacená. Druhý symbol IHS se nachází uprostřed ve štítku nad pozdně gotickým vstupním portálem. Písmena nápisu jsou zlatá. Ve vedlejším levém portálu je umístěn monogram Panny Marie.

⁶⁹ KOTALÍK, Jiří. *Deset století architektury 4*, s. 125.; VLČEK, Pavel. *Slavné stavby rodiny Luragů v Čechách*, s. 39.

5.6 Arcidiecéze olomoucká

Z arcidiecéze olomoucké jsem se rozhodla zmínit tři kostely, kterými jsou **kostel sv. Jana Křtitele z Heroltic, kostel sv. Jana Křtitele z Raškova a olomoucký kostel Panny Marie Sněžné.**

5.6.1 Heroltice: Kostel sv. Jana Křtitele

Heroltice leží v okrese Šumperk. Kostel sv. Jana Křtitele (Obr. 28) byl postaven v místě, kde původně stála kaple z roku 1718.⁷⁰

- *Monogram IHS*

Kristův monogram IHS (Obr. 29) je možné vidět na průčelí kostela sv. Jan Křtitele v Herolticích. Uprostřed znaku, nad písmenem H se nachází kříž a pod nápisem jsou znázorněny tři hřeby. Symbol je umístěn do čtyř kruhů.

5.6.2 Raškov: Kostel sv. Jana Křtitele

Vesnice Raškov leží v okrese Šumperk a je částí obce Bohdíkov. Stavba kostela sv. Jana Křtitele (Obr. 30) probíhala v letech 1722-1732 v místě dřívějšího dřevěného kostela, který byl vybudován v 2. polovině 16. století. Ve 3. čtvrtině 18. století byla kostelu dostavěna zvonice a předsíň. Poslední dostavěnou částí kostela byla roku 1802 čtyřboká sakristie.⁷¹

- *Monogram IHS*

Na kostele sv. Jana Křtitele (Obr. 31) v Raškově je chrismon IHS znázorněn v trojúhelníkovém štítu nad vchodem. Monogram je zde vryt do omítky ve variantě JHS.

⁷⁰ MELZER, Miloš; SCHULZ, Jindřich a kol. *Vlastivěda šumperského okresu*, s. 251-252.

⁷¹ SAMEK, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezska*, s. 78-79.

5.6.3 Olomouc: Kostel Panny Marie Sněžné

Jezuitský kostel Panny Marie Sněžné (Obr. 32) se nachází v Olomouci, v Křížkovského ulici. V místě dnešního chrámu měli původně klášter minorité, kteří roku 1566, kdy zde byla biskupem založena jezuitská kolej, přesídlili do opuštěného kláštera augustiniánek. Po příchodu jezuitů začala stavba nového komplexu budov. Kostel Panny Marie Sněžné byl postaven v letech 1712-1722 podle návrhu architekta M. J. Kleina. Po zrušení Tovaryšstva Ježíšova začaly budovy jezuitského areálu sloužit jako kasárny, nemocnice, lyceum, gymnázium nebo biskupský seminář.⁷²

- *Monogram IHS*

Olomoucký kostel Panny Marie Sněžné má znak Tovaryšstva Ježíšova (Obr. 33) ve štítu nad vstupem do chrámu. Monogram IHS, i s křížem nad středem písmene H a třemi hřeby ve spodní části, má tmavou barvu a je ve zdobeném štítu žluté barvy, který nesou dva andělé.

⁷² KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. IV. díl*, s. 621-622.

5.7 Diecéze brněnská

V diecézi brněnské je možné christogram IHS nalézt například na **kostele Ignáce z Loyoly** v Jihlavě.

5.7.1 Jihlava: Kostel sv. Ignáce z Loyoly

Kostel sv. Ignáce (Obr. 34) se nachází v severním rohu Masarykova náměstí. Původně byl chrám součástí rozsáhlého jezuitského komplexu budov. Jezuitská kolej zde byla založena roku 1625. V letech 1680-1727 byl postupně stavěn jezuitský areál v místě měšťanských domů, které byly zabaveny v rámci pobělohorské konfiskace. Návrh budov vypracoval architekt Giacomo Brascha. Po zrušení jezuitského řádu dostali kostel a část kolejí dominikáni, jejichž klášter byl zabrán státem. Roku 1784 byl v Jihlavě dominikánský řád zrušen, o rok později vznikla ke kostelu sv. Ignáce fara, která zanikla roku 1794. Od roku 1794 kostel sv. Ignáce spadá pod správu Římskokatolické farnosti u kostela sv. Jakuba v Jihlavě.⁷³

- *Monogram IHS*

Na průčelí kostela se nachází nápis IHS (Obr. 35), který je součástí jezuitského znaku. Zkratka Ježíšova jména je zde ve variantě JHS. Písmena i s latinským křížem, který protíná střed písmene H a třemi hřeby ve spodní části znaku, mají zlatou barvu. Celý znak je zachycen na světlé omítce kostela a okolo něj je tmavě hnědý oválný dekorativní rám, který nesou dva putty.

⁷³ SAMEK, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezska*, s. 96.

5.8 Diecéze ostravsko-opavská

V diecézi ostravsko-opavské je chrismon IHS k vidění například **na kostele Navštívení Panny Marie** ve Městě Albrechtice, které se nachází severozápadně od Krnova.

5.8.1 Město Albrechtice: Kostel Navštívení Panny Marie

Kostel Navštívení Panny Marie (Obr. 36) ve Městě Albrechtice se nachází na náměstí Československé armády. Současný chrám byl vybudován v místě původního kostela s neznámou datací, který vyhořel roku 1746. Základy kostela Navštívení Panny Marie byly položeny roku 1747. Práce na stavbě pokračovala podle návrhu stavitele Georga Friedricha Ganse až do vysvěcení kostela, které se uskutečnilo roku 1756.⁷⁴

- *Monogram IHS*

Zlatý nápis IHS (Obr. 37) je umístěn v trojúhelníkovém štítu na kostele Navštívení Panny Marie. Nad písmenem H se nachází kříž a ve spodní části jsou tři hřeby. Celý symbol je umístěn do kruhu, z kterého vychází zlaté sluneční paprsky.

⁷⁴ Tamtéž, s. 470.

5.9 Kristův monogram IHS v interiéru barokních sakrálních staveb

Ve **vnitřních prostorech** kostelů se Kristův monogram IHS vyskytuje nejčastěji uprostřed na triumfálním oblouku nebo na hlavním či bočních oltářích. Také je často k vidění např. na nástěnných či stropních freskách nebo na oknech i dalších místech.

Pro svou bakalářskou práci jsem vybrala příklad chrisonu IHS v interiéru **kostela sv. Klimenta** v Odolene Vodě, který patří do arcidiecéze pražské.

5.9.1 Odolena Voda: Kostel sv. Klimenta

Město Odolena Voda se nachází v středočeském kraji, 7 km severně od Prahy.⁷⁵ Kostel sv. Klimenta (Obr. 38) byl postaven jezuiti. Do vesnice řád přišel roku 1671. Původní kostel z poloviny 14. století, který v Odolene Vodě stál, během třicetileté války značně zchátral. Z tohoto důvodu roku 1733 přikázal rektor jezuitské koleje v Klementinu postavit v Odolene Vodě kostel nový. Architektem nového kostela se stal Kilián Ignác Dietzenhofer. Roku 1735 byla stavba kostela dokončena, práce v interiéru byla dodělána roku 1737. Roku 1740 byl kostel slavnostně vysvěcen. Po zrušení jezuitského řádu byl kostel v držení nejprve studijního, pak farního fondu. Od roku 1816 a během 19. století se správa kostela často měnila a vykonávali ji lidé s katolickým i evangelickým vyznáním. Na konci 20. století byly akademickými malíři Brodským a Barešem zrestaurovány původní barokní fresky, které byly překryty nátěrem z 19. století. Dnes kostel spravuje Římskokatolická farnost Odolena Voda.⁷⁶

Na přání rektora je na fasádě jedné strany průčelí kostela Kristův monogram IHS, na druhé straně monogram Marie. Oba monogramy jsou pozlacené a doplněné o sochy

⁷⁵Oficiální internetové stránky města Odolena Voda [online]. [Cit. 21.3.2016]. Dostupné z WWW: <http://www.odolenvoda.cz/cs/o-odolene-vode/zakladni-informace/>

⁷⁶HORYNA, Mojmír; OULÍKOVÁ, Petra. *Kostel sv. Klimenta Odolena Voda*, s.13-23.

dvou andělů. Autorem sousoší sv. Klimenta s anděly, které je na věži kostela, je jezuitský bratr Jan Hanika.⁷⁷

- *Monogram IHS v interiéru kostela*

Bohatou freskovou výzdobu kostela vytvořil v letech 1735-1738 řádový kněz Jan Kuben.⁷⁸ Na barokních nástěnných malbách v kostele sv. Klimenta jsou zachyceny především významné okamžiky života sv. Klimenta a kristologické motivy.

Na fresce na klenbě lodi (Obr. 39 a 40), která je zároveň nejrozsáhlejší a nejpůsobivější malbou v kostele, se nachází zářící Kristův monogram IHS. Christogram je obklopen celou řadou světců, mimo jiné jsou zde znázorněni církevní otcové, čeští patroni, sv. Ignác z Loyoly, sv. Kliment a mnoho dalších světců a světic.⁷⁹

Monogram IHS je v tomto kostele i na štítku na jižním bočním oltáři (Obr. 40). Autorem oltáře, na kterém je zachyceno Narození Páně, je Jan Kuben.⁸⁰

Nápis IHS se nachází i na hrudi ženské postavy s červeným biretem na hlavě (Obr. 41), která má symbolizovat architekta kostela. Žena nese model Klementina a u nohou jí klečí beránek. Tato nástěnná malba je umístěna v lodi kostela.⁸¹

⁷⁷ Tamtéž, 18.

⁷⁸ Tamtéž, s. 18-19.

⁷⁹ Tamtéž, s. 27-29.

⁸⁰ Tamtéž, s. 31.

⁸¹ Tamtéž, s. 17. a s. 30.

6. Liturgické předměty s motivem IHS

Kristův monogram IHS se v baroku objevoval i na nejrůznějších předmětech, které byly úzce spojené s liturgií a náboženskými obřady. Do své bakalářské práce jsem na ukázkou vybrala ciborium a mísu pod mešní konvičky. Chrismon IHS se velmi často objevoval například i na ornátech nebo ubrusech.

- *Ciborium*

Pojem ciborium je odvozen od šálkovitého tvaru tobolky egyptské vodní rostliny, která se nazývá kiborion. V liturgickém prostředí byl tímto pojmem původně nazýván baldachýn vztyčený na čtyřech sloupech nad oltářem. Později se tak označuje nádoba, která slouží pro uchovávání konsekrovaných hostií pro přijímání věřících. Ciborium bývá nejčastěji umístěno ve svatostánku a má tvar mešního kalichu s víčkem.⁸² Jeho podoba ve tvaru širokého kalichu s víkem se ustálila až v období baroka. Středověká ciboria měla nejrůznější podoby, především mívaly formu schránky pyxis.⁸³

Ciborium (Obr. 43) na obrázku pochází z roku 1715, některé jeho doplňky jsou z pozdějšího období. V současnosti se nachází v římskokatolické farnosti v Havlíčkově Brodě. Je vyrobeno ze stříbra a zlaceného stříbra. Jeho výška je 43 cm a průměr podstavy je 19,7 cm. Prolamovaný chrismon IHS s paprsky se nachází na úchyty víka ciboria. Mimo IHS se velmi často na úchyty víka objevoval beránek Boží nebo kříž. Ciborium je bohatě zdobeno páskovými ornamenty, po obvodu kalichu jsou broušené české granáty. Na medailonech jsou vyobrazení sv. Josef, sv. Dorota, sv. Anna učitelka, sv. Jan Křtitel s beránkem a křížem a sv. Antonín Poustevník.⁸⁴

⁸² CHODURA, Radko. *Malý slovník pojmů sakrální architektury*, s. 12.; Rulišek, Hynek. *Postavy, atributy, symboly: slovník křesťanské ikonografie*.

⁸³ VESELÝ, Aleš (ed.). *Baroko na Havlíčkově Brodě*, s. 192.

⁸⁴ Tamtéž, s. 192.

- *Mísa pod mešní konvičky*

Mísa pod mešní konvičky (Obr. 44) pochází z roku 1732 a je zhotovena z tepaného cizelovaného a zlaceného stříbra. Její velikost je 42,5x34 cm. Dnes je předmět uložen v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze pod inv. číslem 65065. Tento liturgický předmět vznikl v Moravské Třebové. Mísa sloužila jako plát pod mešní konvičky na vodu a víno. Místa pro obě nádoby zdobí na levé straně mariánský symbol, na pravé Kristův monogram IHS.⁸⁵

⁸⁵ KRSEK, Ivo. *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*, s. 600.

ZÁVĚR

Cílem mé bakalářské práce bylo interpretovat barokní zobrazení chrismonu IHS v českém sakrálním prostředí. Při psaní jsem postupovala na základě analýzy uměleckých zobrazení různých nápisů IHS. V práci jsem předložila konkrétní vybrané sakrální památky s tímto chrismonem, které se do současnosti dochovaly z druhé poloviny 17. století až první poloviny 18. století. V první části jsem se zaměřila na zmapování různých typů monogramů a jiných symbolických označení Krista a jejich výskytů od počátku křesťanské výtvarné kultury po období baroka.

Z důvodu velmi častého výskytu nápisů IHS v interiérech i exteriérech kostelů a rozsahu bakalářské, nelze úplný dochovaný seznam nápisů IHS vytvořit. Proto jsem se v práci zaměřila především na venkovní monogramy IHS, z vnitřních prostor jsem přidala pouze jeden příklad kostela v Odolené Vodě. Příklady jednotlivých christogramů jsem uváděla, tak abych z každé české i moravské diecéze měla minimálně jednu sakrální stavbu s monogramem IHS na průčelí.

Kristův monogram, který se vyskytoval v různých variantách a podobách, měl důležitou roli v barokní ikonografii. V dnešní době často netušíme o jejich významovém poselství, kterým je symbolické označení Ježíše Krista. V období baroka bylo pro každodenní život člověka smyslové vnímání náboženských symbolů nepostradatelné a velmi důležité.

Křesťanská symbolika, a s ní i různé typy znázornění Kristova jména, oslovovala věřící konkrétním způsobem. Například řecká písmena A a \Omega všem věřícím srozumitelným způsobem znázorňovaly všezahrnujícího Boha, stejně jaké první a poslední písmeno řecké abecedy pod sebe zahrnují všechna ostatní písmena. Podobní konkrétní představy měly věřící i u dalších znaků a symbolů.

Monogram IHS původně vznikl zkrácením jména Ježíš z řecké varianty $\text{IH}\Sigma\text{OY}\Sigma$. Původní řecká písmena $\text{IH}\Sigma$ byla postupem čas přetvořena na latinská

písmena IHS. Již od období středověku se objevily různé způsoby výkladu latinského symbolu IHS. Z těchto různých interpretací je nejznámější *Jesus Hominum Salvator*.

Nápis IHS se nejčastěji vyskytuje v sakrálních stavbách, které byly postaveny jezuitským řádem. Tato skutečnost je daná tím, že monogram IHS je součástí jezuitského znaku.

Věřím, že na základě odborné literatury, s kterou jsem pracovala, se mi podařilo dosáhnout cíle mé bakalářské práce.

POUŽITÁ LITERATURA

- *Monografie*

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona. 13. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2007. ISBN 978-80-85810-55-4.

BECKER, Udo. *Slovník symbolů.* 1. vyd. Praha: Portál, 2002. 351 s. ISBN 80-7178-612-8.

CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký.* 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2005. 141 s. ISBN 80-7021-734-0.

HORYNA, Mojmír; OULÍKOVÁ, Petra. *Kostel sv. Klimenta Odolena Voda.* 1. vyd. Odolena Voda: Město Odolena Voda, 2007. ISBN 978-80-239-8742-3.

CHODURA, Radko. *Malý slovník pojmů sakrální architektury.* 1. vyd. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 1999. 60 s. Studie Teologické fakulty Jihočeské univerzity; sv. 7. ISBN 80-7040-312-8.

CHODURA, Radko; KLIMEŠOVÁ, Věra; KŘIŠŤAN, Alois. *Slovník pojmů sakrálního výtvarného umění.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. 102 s. ISBN 80-7192-530-6.

KOTALÍK, Jiří. *Deset století architektury 4. Architektura barokní.* 1. vyd. Praha: Správa Pražského hradu, 2001. 255 s. ISBN 80-86161-38-2.

KRSEK, Ivo. *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku.* 1. vyd. Praha: Acaedemia, 1996. 739 s. ISBN 80-200-0540-4.

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. IV. Díl, MI-Pan.* 1. vyd. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-85983-16-8.

MELZER, Miloš; SCHULZ, Jindřich a kol. *Vlastivěda šumperského okresu*. 1. vyd. Šumperk: Okresní úřad, 1993. 585 s. ISBN 80-85083-02-7.

MIKULEC, Jiří. *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. 394 s. ISBN 978-80-247-3698-3.

PFLEIDERER, Rudolf a MATĚJŮ, Jitka. *Atributy světců*. Praha: Unicornis, 1992. 125 s.

POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech*. 1, A-J. 1. vyd. Praha: Academia, 1977.

POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech*. 2, K-O. 1. vyd. Praha: Academia, 1978.

REMEŠOVÁ, Věra. *Ikonografie a atributy svatých*. 2. vyd. Praha: Zvon, 1991. 85 s. ISBN 80-7113-045-1.

ROYT, Jan. *Kristus v křesťanské ikonografii*. 1. vyd. Kašperské Hory: Karmášek, 2010. ISBN 978-80-87101-22-3.

ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. 2.dopl. a přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1691-9.

ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006. 342 s. ISBN 80 246-0963-0.

RULÍŠEK, Hynek. *Postavy, atributy, symboly: slovník křesťanské ikonografie*. 1. vyd. Hluboká nad Vltavou: Alšova jihočeská galerie, 2005. ISBN 80-85857-48-0.

RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského: historicko-teologický úvod do Nového zákona*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2008. 495 s. ISBN 978-80-246-1465-6.

SAMEK, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezska*. 1. vyd. Praha: Academia, 1999. ISBN 80-200-0695-8.

SKRUŽNÝ, Ludvík. *Atributy vybraných biblických postav, světců a blahoslavených*. 1. vyd. Čelákovice: Městské muzeum 1996. ISBN 80-902328-0-9.

STUDENÝ, Jaroslav. *Křesťanské symboly*. Olomouc, 1992.

VESELÝ, Aleš (ed.). *Baroko na Havlíčkovsku*. Havlíčkův Brod: Galerie výtvarného umění v Havlíčkově Brodě, 2014. 248 s. ISBN 978-80-904726-7-9.

VLČEK, Pavel. *Slavné stavby rodiny Luragů v Čechách*. 1. vyd. v jazyce českém. Praha: Kotěrovo centrum architektury o.p.s., 2015. ISBN 978-87073-83-4.

- **Články**

HLOBIL, Ivo. Bernardinské symboly jména Ježíše v českých zemích šířené Janem Kapistárem. In: *Umění. Časopis Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky*. 44, č. 3/4 (1996). s. 223-234. ISSN 0049 5123.

- **Online zdroje**

HEROLD, Miroslav. Jezuitský znak IHS. In: *Česká provincie Tovaryšstva Ježíšova* [online]. [cit. 26.2.2016]. Dostupné z WWW: <http://www.jesuit.cz/ihs.php>

Święci Pańscy [online]. [Cit. 16.3.2016]. Dostupné z WWW: <http://martyrologium.blogspot.cz/2010/05/sw-bernardyn-ze-sieny.html>

Oficiální internetové stránky města Odolena Voda [online]. [Cit. 21.3.2016]. Dostupné z WWW: <http://www.odolenavoda.cz/cs/o-odolene-vode/zakladni-informace/>

RESUMÉ

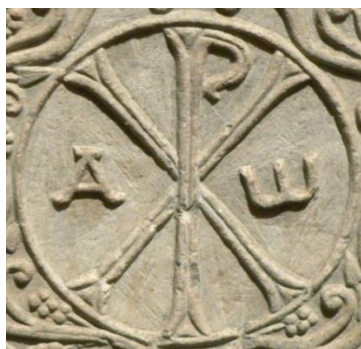
The Bachelor thesis *Baroque sacral space and its symbolism: Christogram "IHS" in the Czech lands* deals with the theme of the Christ's monogram IHS in the Czech lands in the Baroque period. The work also includes mapping of different types of monograms and other symbolic designation of Christ and their occurrence since the beginning of the Christian art culture till the Baroque period. The second part focuses on specific selected surviving evidence of IHS Christograms in the Czech sacral architecture in the Baroque period.

The work is based on an analysis of art depicting various IHS inscriptions. To create a comprehensive catalogue of the surviving IHS inscriptions is, because of their numerous occurrence and magnitude of the thesis, impossible, therefore, monograms are quoted selectively. The examples of individual Christograms are selected so that at least one sacral building with the IHS inscription from each diocese is mentioned in the paper.

OBRÁZKOVÁ PŘÍLOHA

Obr. 1: Kristův monogram XP

Obr. 2: Kristův monogram XP s písmeny AΩ. Foto: Museum Louver – Clio20

Obr. 3: Kristův monogram XP

Obr. 4: Bernardinský symbol. Vídeň, Passauer Platz Nr. 1. Foto: Ivo Hlubil

Obr. 5: Jezuitský znak. Foto: Moranski

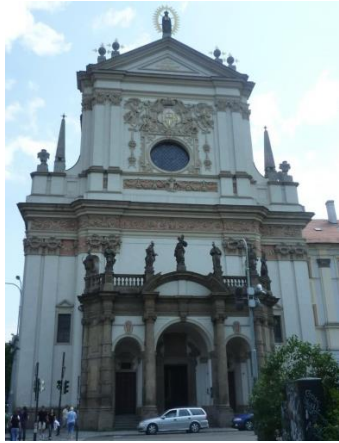
Obr. 6: Stanislav Kostka. Foto: Spolek svätého Vojtecha

Obr. 7: Sv. Bernardin. Mattia Pretti, 1647-1663. Foto: © 2009 Śwęci Pańscy. Museo Civico w Corregio, Emilia-Romania

Obr. 8: Sv. Bernardin a sv. Jan Kapistán. Alonso Cano. Foto: © 2009 Śwęci Pańscy. Museo Provinciale della Belle Arti w Grenadzie, Andaluzja

Obr. 9: Praha, pohled na průčelí kostel sv. Ignáce.
Foto: Lukáš Fuks

Obr. 10: Monogram IHS na průčelí kostela sv. Ignáce. Foto:
Lukáš Fuks

Obr. 11: Praha - Malá Strana, kostel sv. Mikuláše. Foto:
VitVit

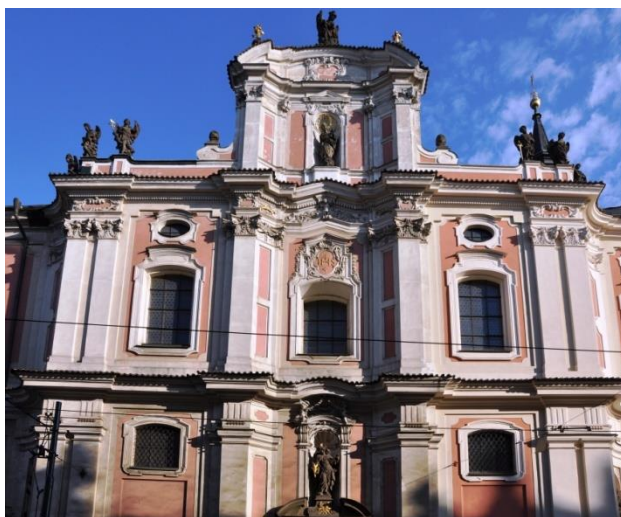
Obr. 12: Nápis IHS na průčelí kostela sv. Mikuláše. Foto:
VitVit

Obr. 13: Praha, kostel nejsvětějšího Salvátora. Foto:
Prazak

Obr. 14: Chrismon IHS na průčelí kostela sv. Salvátora. Foto:
Prazak

Obr. 15: Praha – Národní třída, kostel sv. Voršily. Foto: Ben Skála

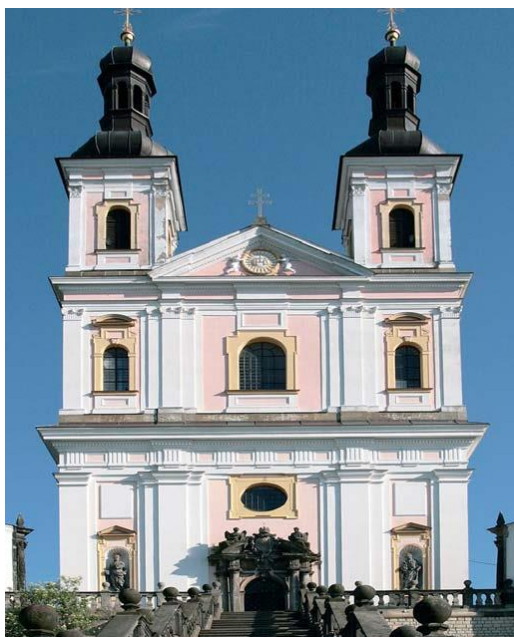
Obr. 16: Monogram IHS na průčelí kostel sv. Voršily. Foto: Ben Skála

Obr. 17: Březnice, kostel sv. Františka Xaverského a sv. Ignáce z Loyoly. Foto: © Braunstein.cz

Obr. 18: Nápis IHS na průčelí kostela sv. Františka a Ignáce. Foto: © Braunstein.cz

Obr. 19: Chlumek u Luže, Kostel Panny Marie Pomocnice. Foto: ŘKF Chotěboř

Obr. 20: Chrismon IHS na kostele Panny Marie Pomocnice. Foto: Biskupství královéhradecké

Obr. 21: Osek, kostel Nanebevzetí Panny Marie. Foto: Packa

Obr. 22: Osek, kostel Nanebevzetí Panny Marie. Foto: Hermetiker

Obr. 23: Monogram IHS na průčelí kostela v Oseku. Foto: Packa

Obr. 24: Kostel Neposkvrněného početí Panny Marie a sv. Ignáce. Foto: hax0r

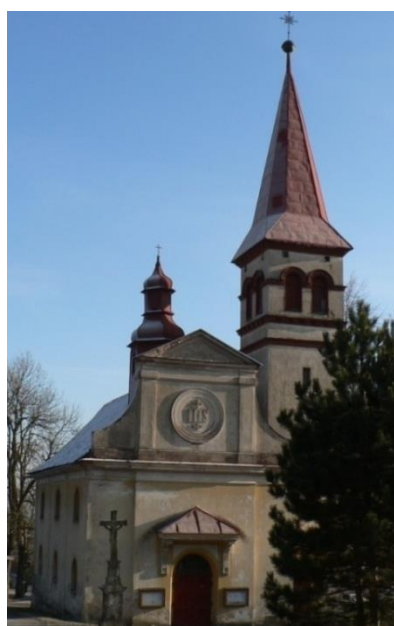
Obr. 26: Vstupní portál do kostela. Foto: hax0r

Obr. 25: Nápis IHS na průčelí kostela v Klatovech. Foto: hax0r

Obr. 27: Monogram IHS nad vstupním portálem do kostela sv. Ignáce. Foto: hax0r

Obr. 28: Heroltice, kostel sv. Jana Křtitele. Foto: Martin Vavřík

Obr. 29: Nápis IHS na průčelí kostela sv. Jana Křtitele. Foto: Martin Vavřík

Obr. 30: Raškov, kostel sv. Jana Křtitele. Foto: Martin Vavřík

Obr. 31: Monogram JHS na průčelí kostela v Raškově. Foto: Martin Vavřík

Obr. 32: Olomouc, kostel Panny Marie Sněžné. Foto: Michal Mañas

Obr. 33: Nápis IHS na průčelí kostela. Foto: Jan Jenista

Obr. 34: Jihlava, kostel sv. Ignáce. Foto: NoJin

Obr. 35: Monogram JHS na kostele sv. Ignáce. Foto: NoJin

Obr. 36: Město Albrechtice, kostel Navštívení Panny Marie. Foto: © Oficiální stránky Města Město Albrechtice

Obr. 37: Nápis IHS na průčelí kostela Navštívení Panny Marie. Foto: Iva Žánrová

Obr. 38: Odolena Voda, kostel sv. Kliment. Foto:© 2016, Noc kostelů

Obr. 39: Odolena Voda, Freska na klenbě lodi

Obr. 40: Odolena Voda, Freska na klenbě lodi – detail monogramu IHS

Obr. 41: Odolena Voda, Boční oltář Narození Páně

Obr. 42: Odolena Voda, Freska v lodi kostela

Obr. 43: Havlíčkův Brod, Ciborium s monogramem IHS. 1715, ŘKF Havlíčkův Brod

Obr. 44: Mísa pod mešní konvičky. 1732, Uměleckoprůmyslové muzeu v Praze

SOUPIS OBRÁZKŮ

Obr. 1: Kristův monogram XP. In: BECKER, Udo. *Slovník symbolů*, s. 132.

Obr. 2: Kristův monogram XP s písmeny ΑΩ. In: Wikipedia [online]. [Cit. 4.4.2016].
Dostupné z WWW: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sarcophage_de_Drausin_03_chrisme.jpg (Foto: Clio20) Museum Louver

Obr. 3: Kristův monogram XP. In: BECKER, Udo. *Slovník symbolů*, s. 132.

Obr. 4: Bernardinský symbol. In: HLOBIL, Ivo. Bernardinské symboly jména Ježíše v českých zemích šířené Janem Kapistárem, s. 224.

Obr. 5: Jezuitský znak. In: Wikipedia [online]. [Cit. 4.4.2016]. Dostupné z WWW: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/1/1c/Ihs-logo.svg/567px-Ihs-logo.svg.png> (Foto: Moranski)

Obr. 6: Stanislav Kostka. In: Spolok svätého Vojtecha [online]. [Cit. 17.3.2016].
Dostupné z WWW: http://www.nws.sk/ssv/podiel/08-2_049.jpg (Foto: Spolok svätého Vojtecha)

Obr. 7: Sv. Bernardin. In: Święci Pańscy [online]. [Cit. 16.3.2016]. Dostupné z
WWW: http://4.bp.blogspot.com/_XJLRfM7_000/S_VZRWo7FwI/AAAAAAAAABzc/9AL_xrfyCrk/s1600/St+Bernardino+Siena+14.jpg (Foto: ©2009 Święci Pańscy).
Museo Civico w Corregio, Emilia-Romania.

Obr. 8: Sv. Bernardin a sv. Jan Kapistrán. In: Święci Pańscy [online]. [Cit. 17.3.2016].
Dostupné z WWW: http://1.bp.blogspot.com/_XJLRfM7_000/S_VbernvrEI/AAAAA_AAABzk/-ti3VwjtK6A/s1600/St+Bernardino+Siena+15.jpg (Foto: © 2009 Święci Pańscy).
Museo Provinciale della Belle Arti w Grenadzie, Andaluzja.

Obr. 9: Praha, průčelí kostela sv. Ignáce. In: Krásné Čechy [online].[Cit. 22.3.2016]. Dostupné z WWW: http://www.krasnecechy.cz/media/galerie/kostel-sv-ignace-na-karlove-namesti-v-praze/big/4_sv_ignac.JPG (foto Lukáš Fuks)

Obr. 10: Monogram IHS na průčelí kostela sv. Ignáce. In: Krásné Čechy [online].[Cit. 22.3.2016]. Dostupné z WWW: http://www.krasnecechy.cz/media/galerie/kostel-sv-ignace-na-karlove-namesti-v-praze/big/4_sv_ignac.JPG. (foto Lukáš Fuks)

Obr. 11: Praha - Malá Strana, kostel sv. Mikuláše. In: Wikipedia [online]. [Cit. 22.3.2016]. Dostupné z WWW: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/ce/Kostel_sv._Mikul%C3%A1%C5%A1e_MS_1a1.JPG (foto VitVit)

Obr. 12: Nápis IHS na průčelí kostela sv. Mikuláše. In: Wikipedia [online]. [Cit. 22.3.2016]. Dostupné z WWW: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/ce/Kostel_sv._Mikul%C3%A1%C5%A1e_MS_1a1.JPG (foto VitVit)

Obr. 13: Praha, kostel nejsvětějšího Salvátora. In: Wikipedia [online].[Cit. 30.3.2016]. Dostupné z WWW: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kostel_Svat%C3%A9ho_Salv%C3%A1tora_na_K%C5%99i%C5%BEovnick%C3%A9m_n%C3%A1m%C4%9Bst%C3%AD.jpg (foto Prazak)

Obr. 14: Chrismon IHS na průčelí kostela sv. Salvátora. In: Wikipedia [online]. [Cit.30.3.2016]. Dostupné z WWW: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kostel_Svat%C3%A9ho_Salv%C3%A1tora_na_K%C5%99i%C5%BEovnick%C3%A9m_n%C3%A1m%C4%9Bst%C3%AD.jpg (foto Prazak)

Obr. 15: Praha-Národní třída, kostel sv. Voršily. In: Wikipedia [online]. [Cit. 4.4.2016]. Dostupné z WWW:<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0e/Kostel-sv-Vor%C5%A1ily-N%C3%A1rodn%C3%AD2011a.jpg> (Foto: Ben Skála)

Obr. 16: Monogram IHS na průčelí kostela sv. Voršily. In: Wikipedia [online]. [Cit. 4.4.2016]. Dostupné z WWW: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0e/Kostel-sv-Vor%C5%A1ily-N%C3%A1rodn%C3%AD2011a.jpg> (Foto: Ben Skála)

Obr. 17: Březnice, kostel sv. Františka Xaverského a sv. Ignáce z Loyoly. In: old.braunstein.cz [online]. [Cit. 26.3.2016]. Dostupné z WWW: <http://old.braunstein.cz/picture-3392> (Foto: ©Braunstein.cz)

Obr. 18: Nápis IHS na průčelí kostela sv. Františka a Ignáce. In: old.braunstein.cz [online]. [Cit. 26.3.2016]. Dostupné z WWW: <http://old.braunstein.cz/picture-3392> (Foto: ©Braunstein.cz)

Obr. 19: Chlumek u Luže, Kostel Panny Marie Pomocnice. In: ŘKF Chotěboř [online]. [Cit. 25.3.2016]. Dostupné z WWW: <http://www.farnostchotebor.cz/index.php/clanky-a-zpravy/107-putovani-po-stopach-historie-dieceze> (Foto: ŘKF Chotěboř)

Obr. 20: Chrismon IHS na kostele Panny Marie Pomocnice. In Biskupství královéhradecké [online]. [Cit. 24.3.2016]. Dostupné z WWW: <http://www.bihk.cz/dieceze/luze/luze/panny-marie-pomocnice/> (Foto: Biskupství královéhradecké)

Obr. 21: Osek, kostel Nanebevzetí Panny Marie. In: Wikipedia [online]. [Cit. 30.3.2016]. Dostupné z WWW: https://cs.wikipedia.org/wiki/Oseck%C3%BD_kl%C3%A1%C5%A1ter#/media/File:Osek_Monastery_church_3.jpg (Foto: Packa)

Obr. 22: Osek, kostel Nanebevzetí Panny Marie. In: Wikipedia [online]. [Cit. 26.3.2016]. Dostupné z WWW: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_Nanebevzet%C3%AD_Panny_Marie_\(Osek\)#/media/File:Osek_Monastery_church_01.jpg](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_Nanebevzet%C3%AD_Panny_Marie_(Osek)#/media/File:Osek_Monastery_church_01.jpg) (Foto: Hermetiker)

Obr. 23: Monogram IHS na průčelí kostela v Oseku. In: Wikipedia [online]. [Cit. 30.3.2016]. Dostupné z WWW: https://cs.wikipedia.org/wiki/Oseck%C3%BD_kl%C3%A1%C5%A1ter#/media/File:Osek_Monastery_church_3.jpg (Foto: Packa)

Obr. 24: Kostel Neposkvrněného početí Panny Marie a sv. Ignáce. In: Wikipedia [online]. [Cit. 5.4.2016]. Dostupné z WWW: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/4/45/Barokn%C3%AD_kostel_na_n%C3%A1m%C4%9Bst%C3%AD_-_Klatovy.JPG/800px-Barokn%C3%AD_kostel_na_n%C3%A1m%C4%9Bst%C3%AD_-_Klatovy.JPG (Foto:hax0r)

Obr. 25: Nápis IHS na průčelí kostela v Klatovech. In: Wikipedia [online]. [Cit. 5.4.2016]. Dostupné z WWW: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/4/45/Barokn%C3%AD_kostel_na_n%C3%A1m%C4%9Bst%C3%AD_-_Klatovy.JPG/800px-Barokn%C3%AD_kostel_na_n%C3%A1m%C4%9Bst%C3%AD_-_Klatovy.JPG (Foto:hax0r)

Obr. 26: Vstupní portál do kostela. In: Wikipedia [online]. [Cit. 5.4.2016]. Dostupné z WWW: https://cs.wikipedia.org/wiki/Klatovy#/media/File:Vchod_do_kostela_-_Klatovy.JPG (Foto: hax0r)

Obr. 27: Monogram IHS nad vstupním portálem do kostela sv. Ignáce. In: Wikipedia [online]. [Cit. 5.4.2016]. Dostupné z WWW: https://cs.wikipedia.org/wiki/Klatovy#/media/File:Vchod_do_kostela_-_Klatovy.JPG (Foto: hax0r)

Obr. 28: Heroltice, kostel sv. Jana Křtitele. In: Wikipedia [online]. [Cit. 26.3.2016]. Dostupné z WWW: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/9/96/HerolticeKostel.jpg/800px-HerolticeKostel.jpg> (Foto: Martin Vavřík)

Obr. 29: Nápis IHS na průčelí kostela sv. Jana Křtitele. In: Wikipedia [online]. [Cit. 26.3.2016]. Dostupné z WWW: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/9/96/HerolticeKostel.jpg/800px-HerolticeKostel.jpg> (Foto: Martin Vavřík)

Obr. 30: Raškov, kostel sv. Jana Křtitele. In: Wikipedia [online]. [Cit. 26.3.2016]. Dostupné z WWW: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/3/30/RaskovKostel2.jpg/1024px-RaskovKostel2.jpg> (Foto: Martin Vavřík)

Obr. 31: Monogram IHS na průčelí kostela v Raškově. In: Wikipedia [online]. [Cit. 26.3.2016]. Dostupné z WWW: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/3/30/RaskovKostel2.jpg/1024px-RaskovKostel2.jpg> (Foto: Martin Vavřík)

Obr. 32: Olomouc, kostel Panny Marie Sněžné. In: Wikipedia [online]. [Cit. 24.3.2016]. Dostupné z WWW: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/7f/Kostel_Panny_Marie_Snezne.jpg (Foto: Michal Mañas)

Obr. 33: Nápis IHS na průčelí kostela. In: Wikipedia [online]. [Cit. 24.3.2016] Dostupné z WWW: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a0/Kostel_marie_snezne.JPG (Foto: Jan Jenista)

Obr. 34: Jihlava, kostel sv. Ignáce. In: Wikipedia [online]. [Cit. 26.3.2016]. Dostupné z WWW: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/25/Jihlava%2C-kostel-sv.-Ign%C3%A1ce.jpg> (Foto: NoJin)

Obr. 35: Monogram JHS na kostele sv. Ignáce. In: Wikipedia [online]. [Cit. 26.3.2016] . Dostupné z WWW: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/25/Jihlava%2C-kostel-sv.-Ign%C3%A1ce.jpg> (Foto: NoJin)

Obr. 36: Město Albrechtice, kostel Navštívení Panny Marie. In: Oficiální stránky Města Město Albrechtice [online]. [Cit. 5.4.2016]. Dostupné z WWW: http://www.mesto-albrechtice.cz/data/editor/9cs_1.jpg?gcm_date=1303116579 (Foto: © Oficiální stránky Města Město Albrechtice)

Obr. 37: Nápis IHS na průčelí kostela Navštívení Panny Marie. In: Turistika.cz [online]. [Cit. 28.3.2016]. Dostupné z WWW: <http://www.turistika.cz/fotogalerie/109963/mesto-albrechtice-kostel-navstiveni-panny-marie> Foto: Iva Žánrová

Obr. 38: Odolena Voda, kostel sv. Kliment. In: Noc kostelů [online]. [Cit. 5.4.2016]. Dostupné z WWW: <http://www.nockostelu.cz/?pg=programdetail&IdProgram=35226> (Foto: © 2016, Noc kostelů)

Obr. 39: Odolena Voda, Freska na klenbě lodi. In: HORYNA, Mojmir; OULÍKOVÁ, Petra. *Kostel sv. Klimenta Odolena Voda*, s. 28.

Obr. 40: Odolena Voda, Freska na klenbě lodi – detail monogramu IHS. In: HORYNA, Mojmir; OULÍKOVÁ, Petra. *Kostel sv. Klimenta Odolena Voda*, s. 29.

Obr. 41: Odolena Voda, Boční oltář Narození Páně. In: HORYNA, Mojmir; OULÍKOVÁ, Petra. *Kostel sv. Klimenta Odolena Voda*, s. 31.

Obr. 42: Odolena Voda, Freska v lodi kostela. In: HORYNA, Mojmir; OULÍKOVÁ, Petra. *Kostel sv. Klimenta Odolena Voda*, s. 17.

Obr. 43: Havlíčkův Brod, Ciborium s monogramem IHS. In: VESELÝ, Aleš (ed.). *Baroko na Havlíčkovodsku*, s. 193.

Obr. 44: Mísa pod mešní konvičky. In: KRSEK, Ivo. *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*, s. 602.